

Felismerésre bemutatás és annak hibái,
mint justizmord forrás

Jelige:
Detektívtükör

„Igazság. Jog. Bár nélkülözhetetlen, és elvileg arra való, hogy megvédje az ártatlanokat,
sajnos nem mindig úgy működik, ahogy szeretnénk.”

Paulo Coelho

Tartalomjegyzék.....	3
I. Bevezetés	4
1. Téma ismertetése, témaválasztás indokoltsága.....	4
2. Problémafelvetés.....	4
3. Kutatómunka hipotézisei, a kutatás módszere	5
II. Érdemi rész	6
1. Felismerésre bemutatás fogalma.....	6
1.1. Krimináltaktika jelentősége (fogalma, helye, tárgya).....	6
1.2. A felismerésre bemutatás fogalma	7
1.2.1. A szembesítés és a felismerésre bemutatás	8
1.3. Törvényi szabályozása, jogi kerete	9
1.4. Jelentősége	10
2. Felismerésre bemutatás lényegi ismérvei	11
2.1. Alanya, tárgya, fajtái	11
2.2. Felkészülés a felismertetésre.....	16
2.3. Általános előfeltételei és egyéb taktikai kérdései	17
2.4. Az azonosítandó és az indifferens objektumok.....	19
2.4.1. Az azonosítandó objektumok.....	19
2.4.2. Az indifferens objektumok.....	20
2.5. Felismerésre bemutatás szervezése, végrehajtása, rögzítése.....	22
2.5.1. A tervezés szempontjai, a terv általános tartalma	23
2.5.2. A felismerésre bemutatás szervezése	25
2.5.3. A végrehajtás.....	26
2.5.4. Rögzítése.....	29
2.6. A felismerésre bemutatás eredményeinek értékelése.....	29
2.7. Felismerésre bemutatás hibái	31
2.8. Nemzetközi kitekintés	33
2.9. Bíróságon történő felhasználása.....	36
3. A móri eset.....	37
4. Justizmord összefoglalóan	41
III. Összegzés	42

I. Bevezetés

1. Téma ismertetése, témaválasztás indoklása

Témaválasztásomat nagy fokban befolyásolta az elmúlt években Magyarországon ismertté vált justizmord esetek, melyekben a felismerésre bemutatás hibás lefolytatása miatt téves bizonyítékok és ítéletek keletkeztek. A rendelkezésemre álló szakirodalomból egyértelművé vált, milyen precizitással és aprólékossággal kell megszervezni e cselekményt, hogy hatásos és a továbbiakban felhasználható legyen, hiszen nagymértékben tudja segíteni a nyomozóhatóság illetve a későbbiekben a bíróság munkáját. Ugyanakkor nagy hibaszázalékot is tartalmazhat, ha nem kellő figyelemmel, vagy éppen szándékos befolyásolással hajtják végre. Ezeket a részeket kívánom bővebben kifejteni a dolgozatomban, bemutatva az előkészületet, a lefolytatását és az eredményesség vagy sok esetben az eredménytelenség értékelését, és nem utolsósorban egyes jogeseteken keresztül a leggyakoribb hibákat, és annak kiküszöbölését, feloldását. A dolgozat egy konkrét jogesettel kerül kibővítésre, ahol az előzőekben lefektetett alapokat felhasználva lehet majd egy magasabb, tudományos szinten értékelni a justizmord kialakulását, a nyomozóhatóság mulasztását, és a következmények fényében a helyreállítást, kiküszöbölést.

2. Problémafelvetés

A témaismertetéshez hasonlóan a problémát, amelyre a dolgozatom választ kínál, abban látom, hogy egy kényes, néha nehezen kivitelezhető eljárási cselekménnyel állunk szemben, azonban ha az összes formai követelményt betartjuk, és a gyakorlatban szerzett tapasztalatokat beépítjük, több eredményes felismerésre bemutatás születne, mely valós tényeken alapul. Azonban az eredményorientált rendőri munka során előfordulhat, hogy a statisztikák javítása elsőbbséget élvez, így a kapkodás, a figyelmetlenség, vagy épp a formai követelmények megszegése téves, hamis megállapításokhoz, végső soron justizmordhoz vezethet. Kutatómunkám célja hogy bemutassam és értékeljem a felismerésre bemutatás lefolytatását és felhasználhatóságát magyarországi viszonylatban.

3. Kutatómunka hipotézisei, a kutatás módszere

Dolgozatommal választ keresek a felismerésre bemutatás hibáinak kialakulására, végigelemezve a pontos eljárási feltételeket, tanulmányozva a felismerő személyt, a felismerendő tárgyakat, széleskörűen bemutatva a lefolytató hatáság feladatait, kiszűrve a hibalehetőségeket, és górcső alá veszem a nem egyszer súlyos, néha korrigálhatatlan következményeit, amik téves ítéletekben manifesztálódhatnak. Központba helyezem annak megválaszolását, hogy a lefolytatás során milyen tényezők torzíthatják a lefolytatás eredményét: a felismerő személyében lévő hibák, a felismerésre bemutatott tárgyak – személyek, a felismertetést végzők cselekményei, vagy esetleg rajtuk kívülálló objektív elemek, mint a megvilágítás, időjárás, helyszín.

Széleskörű tudományos kutatást végeztem a fellelhető szakirodalmak és szakfolyóiratok alapján, továbbá e dolgozat elkészüléséhez hozzájárult a két hónapos szakmai gyakorlatom, amit az Országos Rendőr- Főkapitányságon töltöttem, melynek során a gyakorlatban is láthattam a felismerésre bemutatás lefolytatását, és lehetőségem nyílt a jegyzőkönyv vezetésére, az eredmény rögzítésére.

II. Érdemi rész

1. A felismerésre bemutatás fogalma

1.1. Krimináltaktika jelentősége (fogalma, helye, tárgya)

Mielőtt mélyrehatóbban megvizsgálnám a felismerésre bemutatás fogalmát, feladatát és jelentőségét fontosnak tartom magát a kriminalisztikát és azon belül azt az ágát, melybe témám is tartozik, a krimináltaktikát bemutatni.

A kriminalisztika a bűncselekmények megelőzésére, felderítésére és bizonyítására dolgoz ki tudományosan megalapozott módszereket annak érdekében, hogy tanulmányozza a bizonyítékok keletkezésének törvényszerűségeit, módszereket dolgoz ki a bizonyítási eszközök felkutatásához, összegyűjtéséhez és értékeléséhez.¹

„A krimináltaktika a kriminalisztika tudományának a nyílt nyomozási módszerekkel foglalkozó ága, amely a hatályos jogi rendelkezésekre figyelemmel tudományosan megalapozott elveket és ajánlásokat dolgoz ki a nyomozás lefolytatására, a nyomozási cselekmények, intézkedések végrehajtására, az adatok és a bizonyítási eszközök beszerzésére és felhasználására.”²

A krimináltaktika lényege, hogy megoldást kínáljon a *mit* és *hogyan* kérdésében, ideértve azt, hogy a nyomozás során a jogi előírások keretei között *mit kell és/vagy lehet* tenni, továbbá az adott feladatot *hogyan* lehet hatékonyan és célszerűen végrehajtani. A krimináltaktika azon kérdéscsoportokkal foglalkozik, amelyek részletes vizsgálata lehetővé teszi a feladatának teljesítését, tételeinek kidolgozását, úgymint a bizonyítékok keletkezésének törvényszerűségei, a bizonyítási eszközök és eljárások, valamint a nyomozási cselekmények és intézkedések sajátosságainak kérdései.³ Mind a nyomozás menetében, mind a különböző eljárásokban kisebb-nagyobb mértékben eltérő a bizonyítékok, a bizonyítási eszközök és eljárások, valamint a nyomozási cselekmények és intézkedések szerepe és felhasználása, sajátosságaik, funkciójuk, törvényszerűségeik feltárása nélkül aligha lehetséges használható ajánlási módszer kidolgozása. Nézzük például a tanúk esetét: nehéz lenne a tanúk által észlelt bizonyító tényeket a szándékos vagy véletlen torzítástól mentesen megismerni a tanúban végbemenő észlelési, megrögződési, felidézési folyamat elemzése, a pszichológiai

¹ Krimináltaktika I. – Jegyzet a Rendőrtiszt Főiskola hallgatói részére, Rendőrtiszt főiskola, 1993. 5. o.

² Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004. 12. o.

³ Kriminalisztikai jegyzetek és tanulmányok: Kriminalisztikai Alapismeretek. Rendőrtiszt Főiskola, Budapest, 2005. 18. o.

törvényszerűségek ismerete és felhasználása nélkül.⁴ A krimináltaktika viszonylag jól körülhatárolható része a kriminalisztikának, de önálló diszciplínának nem tekinthető, számtalan szoros szál fűzi a kriminalisztika többi ágához.⁵

1.2. A felismerésre bemutatás fogalma

A felismerésre bemutatás fogalmát a hazai szakirodalom már sokféleképpen megfogalmazta, ebből hármat emelnék ki:

- „A felismertetés során tanú kihallgatása révén arról kell meggyőződni, hogy a hatóság elé állított személy azonos-e azzal, akit a tanú máskor, más helyen látott”
- „A felismerésre bemutatás önálló bizonyítási eszköz, személynek, vagy tárgynak a terhelt illetve a tanú által való kiválasztására, és/vagy azonosítására irányuló eljárás.”
- „A terhelt vagy a tanú kihallgatásának olyan válfaja, amelynek keretében sajátos követelmények mellett személy- vagy tárgy kiválasztása történik.”⁶

Egy másik gondolat szerint a tanú a szembesítés alkalmával a gyanúsítottat összehasonlítja azzal az ismeretlen személlyel, akinek a képe a helyszínen tett megfigyelés alapján emlékezetében él, az összehasonlítás alapján állást kell foglalni az azonosság vagy nem azonosság kérdésében.⁷

A felismertetés, más néven személykiválasztás szükségessége akkor merült fel, amikor a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban észlelt személyt a szemtanú a hatóság előtt álló terhelttel összehasonlította, s ennek eredményeként azonosította.⁸

Az a tény, hogy az emléknymok alapján történő azonosítás csakis saját észlelésen alapulhat, legkevesebb két észlelési szituációt feltételez:

- egyet a múltban, melynek során az adott személy észlelte és emlékezetében megőrizte valamely objektum több-kevesebb ismervét
- egyet pedig a jelenben, vagyis az azonosítás alkalmával.⁹

⁴ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004. 13.o.

⁵ Bíró Gyula: Kriminalisztika. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2004. 92. o.

⁶ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 15. o.

⁷ Ridegh R. – Olchváry – M.A.: Bűnügyi nyomozástan. (Horvánszky Viktor R-T. Nyomdai Műintézet, Budapest, 1936.) 210. o. Idézi: Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 15. o.

⁸ Pusztai László: Szemle a büntetőeljárásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 146. o.

⁹ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 16. o.

1.2.1 A felismerésre bemutatás és a szembesítés

A fogalmi fejtegetésnél célszerűnek tartom egy másik eljárási intézménnyel való szembeállításával, hogy jobban kirajzolódjanak a felismerésre bemutatás egyes ismérvei.

A szembesítéshez legközelebb álló „ikertestvérnek” is tekinthető a felismerésre bemutatás, olyannyira, hogy az angolszász országokban a „confrontatio” kifejezés alatt a felismerésre bemutatást értik. Még a német irodalomban alkalmazott „Gegenüberstellung” kifejezés egyaránt jelenti a felismerésre bemutatást és az azonosításos szembesítést is. Mindkettőben szembeállítás van, azonban gyakorta a felismerő védelme érdekében már csak francia (egyirányúan átlátható, „detektív”) tükrön keresztül történik ez. Céljában és taktikájában is eltérések vannak, hiszen a felismertetés esetében a személyazonosítás és nem a vallomás ellenőrzés áll a középpontban. Amíg ez lehet titkos is, a szembesítés sohasem, amely csak nyílt lehet, úgy a nyomozási, mint a tárgyalási szakban; fogalmilag kizárt a titkos formális szembesítés. Előbbi a felismerő vonakodása, ellenállása esetén is végrehajtható, kikényszeríthető, míg a szembesítést nem lehet a szembesülő akarata ellenére végrehajtani. A felismerésnél a múltban rögzült személyképet, emlékképet kell összehasonlítani a felismerő elé táruló valós személyekkel, míg a szembesítésnél fel kell idézni az emlékképeket, azokat aktivizálni (reprodukálni) és közvetíteni is kell. Mindig több személyt mutatunk be a felismerőnek, szembesítésnél pedig mindig csak egy személy ül vele szemben. Az előbbit többes vagy választásos, az utóbbit egyéni konfrontációnak is nevezhetjük. Ha a felismerésre bemutatásnál hibázik a felismerő, végzetes következményei lehetnek, szinte korrigálhatatlan az eljárás során. A tapasztalatok és kutatások szerint a későbbiekben erőteljesen ragaszkodnak a felismerők hibás döntésükhöz, ami sok esetben justizmordhoz, jogi halálhoz, téves ítélethez vezetett. A felismerésre bemutatás jóval nagyobb, alaposabb előkészületeket kíván, mint a szembesítés, továbbá megismételhetetlen is. Gyakran helyhez, szituációhoz kötődő, ami nem követelmény a szembesítésnél. Sőt kifejezetten hátrányos lehet, ha nem az erre a célra alkalmas, erre készített kihallgató helyiségben történik. Az is fontos elvi tétel, hogy nem helyettesíthetők egymással, azaz nem lehet szembesítés keretében felismerést tartani, és felismerés keretében nem lehet szembesítést tartani. Időrendiségük is jelzi a különbséget, mert tilos szembesítés után a felismerésre bemutatás, ám felismerésbe bemutatás után engedett a szembesítés alkalmazása. A felismerési eljárás hangtalan, nincs kölcsönös párbeszéd, vita, személyes konfliktus, a szembesítés pedig „hangos”, kimondó. Vak felismerő és felismertetett személy is lehet, mivel létezik hangfelismerés is. A szembesítésnél mindig van előzetesen két

ellentmondó vallomás, a felismerésnek ez nem előfeltétele. Végül egyezőség a két intézményben, hogy mindkettőnek vannak szoros kölcsönhatásban levő pszichológiai, büntetőeljárás jogi és kriminalisztikai aspektusai.¹⁰

1.3. Törvényi szabályozása, jogi kerete

A felismerésre bemutatás lényeges ismérveit a Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban Be.) 122. § foglalja össze.

Eszerint:

„122. § (1) A bíróság, illetőleg az ügyész felismerésre bemutatást rendel el és tart, ha az személy vagy tárgy felismerése céljából szükséges. A terheltnek vagy a tanúnak felismerésre legalább három személyt vagy tárgyat kell bemutatni. A terheltnek vagy a tanúnak – ha más lehetőség nem áll rendelkezésre – felismerésre személy vagy tárgy fényképen, illetőleg más adathordozón rögzített kép-, illetőleg hangfelvétele is bemutatatható.

(2) A felismerésre bemutatás előtt azt, akitől a felismerés várható, részletesen ki kell hallgatni arról, hogy a kérdéses személyt vagy tárgyat milyen körülmények között észlelte, milyen kapcsolata van vele, milyen ismertető jeleiről tud.

(3) Személyek bemutatása esetén az ügytől független és a felismerést végző által nem ismert, továbbá a kérdéses személlyel a fő ismertető jegyekben megegyező tulajdonságú – így különösen vele azonos nemű, hasonló korú, testalkatú, bőrszínű, ápoltságú és öltözetű – személyeket kell a kérdéses személlyel egy csoportba állítani. Tárgyak bemutatása esetén a kérdéses tárgyat hasonló tárgyak között kell elhelyezni. A kérdéses személynek vagy tárgynak a csoporton belüli elhelyezkedése a többitől jelentősen nem térhet el, és nem lehet feltűnő.

(4) A bemutatást több felismerő személy esetében is külön-külön, egymás távollétében kell végezni.

(5) Ha a tanú védelme szükségessé teszi, a felismerésre bemutatást úgy kell végezni, hogy a felismerésre bemutatott a tanút ne ismerhesse fel, illetőleg ne észlelhesse. Ha a tanú személyi adatainak zárt kezelését rendelték el, erről a felismerésre bemutatásnál is gondoskodni kell.”

A törvényi szabályozás egyértelműen magában foglalja elsősorban, hogy a felismerésre bemutatás önálló nyomozati cselekmény, amely önmagában nem bizonyítási eszköz, hanem bizonyítási eljárás, továbbá a felismerésre bemutatás nagyon közel áll a kihallgatás intézményéhez, mert szükségszerűen kelléke a terheltnek vagy a tanúnak az előzetes

¹⁰ Fenyvesi Csaba: A szembesítés büntető eljárásjogi aspektusai. Miskolci Jogi Szemle, 3. évfolyam (2008) 1. szám 8-10. o.

kihallgatása arról, hogy miről ismerné fel a kérdéses személyt vagy tárgyat. Végül magában foglalja a törvény, hogy arról is ki kell hallgatni előzetesen a tanút, hogy milyen körülmények között észlelte a személyt vagy a tárgyat. Arról azonban nem rendelkezik, hogy lehetőleg az eredeti észlelési körülmények között szükséges megtartani a felismertetést.¹¹

Véleményem szerint e tétel szükségszerű része lehetne a törvénynek, melynek hiányát mihamarabbi szabályozással pótolni kellene, hisz sokkal eredményesebb lehetne az eljárás, ha a nyomozóhatóság lehetőséget teremtene arra, hogy az észlelési körülményeknek megfelelő helyen és módon vegyen részt a tanú az eljárásban, pszichológiailag serkentően hatna rá, és több emlékkép előhívására sarkallná.

1.4. Jelentősége

A felismerésre bemutatás jelentősége – verziók kialakítása, ellenőrzése, bizonyítékok ellenőrzése, újabbak beszerzése mellett – döntően abban rejlik, hogy:

- a szakértői vizsgálatoknál általában egyszerűbben, gyorsabban és olcsóbban végezhető el az objektumok azonosítása
- tárgyasult elváltozások, vagy ezen elváltozásokkal összehasonlítható objektumok, illetve minták hiányában is elvégezhető a releváns objektumok azonosítására
- az ember azokat a korábban már észlelt objektumokat is képes felismerni, amelyeket nem tud emlékezetében felidézni, illetve egzakt módon leírni.¹²
- többé-kevésbé minden felismertetés alkalmas a kihallgatott személy szavahihetőségének ellenőrzésére
- a felismerésre bemutatás új bizonyítékot eredményezhet, így különösen tárgyak kiválasztása esetén
- negatív eredménye is fontos támpontot jelenthet, illetőleg bizonyos szempontból mentő bizonyítékot is¹³
- jelentősége abban is áll, hogy biztosíthatja személyek (a személyazonosítást tekintve kétes vagy ismeretlen holttestek) vagy a bűncselekmény szituációval összefüggő tárgyak (eszközök, nyomhordozók, iratok) azonosítását, választ

¹¹ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2009. 330-331. o.

¹² Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 25. o.

¹³ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2009. 331. o.

adhat arra a kérdésre, hogy ezek a személyek, tárgyak kihez kötődnek, ki a tulajdonosuk, honnan származnak.¹⁴

2. A felismerésre bemutatás lényegi ismérvei

2.1. Alanya, tárgya, fajtái

„A felismerésre bemutatás a hatóság által bemutatott objektumok emléкnyomok alapján történő azonosítására kidolgozott krimináltaktikai módszer”.¹⁵

E leegyszerűsített definíció alapján a felismerésre bemutatás alanya az a személy, akinek az azonosítandó objektumot bemutatják, illetve aki ennek során az objektumok azonosítását az emlékezetében rögződött ismérvek alapján végzi.¹⁶ A felismerésre bemutatás alanyai, tárgyai a gyakorlatban igen széles kört ölelhetnek fel. A személyek lehetnek gyanúsítottak, tanúk, sértettek, a lényeg, hogy dokumentálhatóvá illetve cáfolhatóvá váljon, egy meghatározott helyen, időben, bizonyos körülmények között látta őket a felismerő személy. Ez történhet a bűncselekmény felderítésével összefüggésben, de azért is, hogy a személyazonosságukat letagadók vagy emlékezetvesztésben szenvedők azonosíthatóak legyenek.¹⁷

A bizonyítási eljárás célja a felismerésre bemutatás tárgyának azonosítása, vagyis azonosságának vagy különbözőségének megállapítása. A cél tehát nem pusztán az azonosság megállapítása, hanem az azonosítás, amelynek egyaránt lehet eredménye az azonosság megállapítása vagy kizárása. A gyakorlatban sokszor tévesen eredménytelennek minősítik a felismerésre bemutatást, ha a felismerő kijelenti, hogy a kérdéses objektum nincs a bemutatottak között. Ez így azért nem igaz, mert a nemleges válasz adott esetben éppen azt jelenti, hogy a bemutatott objektum irreleváns: nem azt találták meg, amit kerestek, nem helyes a vele kapcsolatos felvetésük. A felismerő ekkor is azonosítást végez, melynek eredménye az azonosság vagy különbözőség megállapítása és kijelentése, nem pedig csak a pozitív értelemben vett felismerés.¹⁸

A felismerésre bemutatás tárgya az az objektum, amelynek az azonosítására a felismerésre bemutatás irányul. Mielőtt bemutatnám az egyes lehetséges tárgyakat, fontosnak tartom

¹⁴ Bíró Gyula: Kriminálisztika. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2004. 120. o.

¹⁵ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 17. o.

¹⁶ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 17. o.

¹⁷ Bíró Gyula: Kriminálisztika. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2004. 120-121. o.

¹⁸ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 17. o.

leszögezni, hogy a felismerésre bemutatás tárgya nem, illetve nem feltétlenül esik egybe azzal:

- aki, vagy ami a vizsgált eseménynek valóságos résztvevője, eszköze, tárgya volt
- aki, vagy ami bemutatásra került (például az úgynevezett vakpróbánál, ahol a felismerésre bemutatás tárgya nem is szerepel a bemutatottak között)
- aminek alapján, illetve útján az azonosítás történik¹⁹

A kriminalisztikai szakirodalom a büntető eljárásjognál tágabban vonja meg a bemutatható objektumok körét, így a felismerésre bemutatás tárgya lehet például:

- *személy*: akiről feltehető, vagy megállapítást nyert, hogy a vizsgált események részese volt, vagy a releváns objektummal valamilyen kapcsolatban áll, továbbá, akinek ismeretlen vagy kétes a személyazonossága. Az utolsó személyi kör akkor valósul meg, ha nem akarja, vagy nem tudja magát hitelt érdemlően igazolni, koránál, állapotánál fogva képtelen magát megnevezni.
- *holttest, vagy (különálló) emberi testrész*: a különálló testrész bemutatásának csak akkor van értelme, ha az megfelelő számú, illetve minőségű ismérvekkel rendelkezik (például tetovált vagy csonkolt végtag)
- *tárgy vagy annak részei*: ide tartoznak többek között az úgynevezett érték -, dísz-, és használati tárgyak, a különféle eszközök, az iratok és más értékhordozók. Ez utóbbiak sajátossága, hogy külső tulajdonságaik és tartalmuk alapján egyaránt azonosíthatók.
- *élő vagy elpusztult állat, illetve növény*: az állat- és növényvilág bármely egyede (illetve annak „része” – trófea, prém, virág, gyümölcs) számításba vehető, de rendelkeznie kell az azonosítását lehetővé tevő ismérvekkel. E kérdésben nehéz állást foglalni a tekintetben, hogy a kívülálló számára jellegtelennek tűnő állatot vagy növényt a gazdája „akár ezer körül is megismeri”.

¹⁹ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 18. o.

- *hely, helyszín*: a tér minden azon részének azonosítása szükségessé válhat, és ennek alapján felismerésre bemutatás tárgya lehet, amely a releváns objektumhoz valamilyen módon kötődik, vagy ahol a nyomozás szempontjából jelentős esemény lezajlott.²⁰

A felismerésre bemutatás területén bekövetkezett változás, fejlődés a módszer nagyfokú differenciálódásához vezetett. Az osztályozást célszerűbb a felkészülést és a végrehajtást alapvetően meghatározó két szempont alapján - úgy mint *mi* illetve *hogyan* kerül bemutatásra, azonosításra – megkülönböztetni a felismerésre bemutatás fajtáit, változatait. Az alábbiakban a főbb változatokat kívánom bemutatni, amik a gyakorlatban és a szakirodalomban ismertek.

- *Helyhez, szituációhoz kötődő, illetve nem kötődő felismerésre bemutatás*: helyhez és/ vagy szituációhoz kötődik a felismerésre bemutatás, ha az alapul szolgáló emlékenyom kialakulásában a tér egy konkrét részének és /vagy az aktuális körülményeknek meghatározó szerepe volt. Ebben az esetben a felismerésre bemutatás során is biztosítani kell az eredetivel minél inkább egyező feltételeket, hiszen az emberek ugyanazt a személyt, tárgyat különböző helyzetekben különféleképpen észlelik. Csak ekkor várható tárgyszerű, érdemi, bizonyító erejű nyilatkozat az azonosság, illetve a különbözőség kérdésében. Amennyiben a hely és a szituáció egyaránt meghatározó volt az észlelésben, úgy konjunktív feltételeknek kell tekinteni őket (pl. ha egy turista a pécsi tévétorony teraszán állva, távcsövön keresztül, szemtanúja lesz egy, a torony közelében elkövetett bűncselekménynek, akkor a speciális helyszínre és az észlelés szélsőséges körülményeire tekintettel az esetleg szükségessé váló felismerésre bemutatást is az eredeti helyszínen és körülmények között célszerű végrehajtani). Előfordul olyan eset, hogy a hely nem játszik döntő szerepet az észlelésben, a releváns szituáció máshol is rekonstruálható (ha a bántalmazás következtében földre került sértett csak hanyatt fekvő, úgy mond alulnézetből látta az elkövetőket, akkor elégséges a személyek e térbeli elhelyezkedésének megfelelően rekonstruálni a helyzetet. Ez nem jelenti azt, hogy a sértettnek a földön fekvő kell az azonosítást végezni, elegendő, ha egy rámpára állítják a bemutatandó személyeket és a sértett az eredeti észlelésnek megfelelő távolságból, szögből veszi szemügyre őket). Helyhez és/vagy

²⁰ Anti – Barta – Bócz – Kriszán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 19. o.

szituációhoz nem kötődő felismerésre bemutatásról akkor lehet beszélni, ha az alapul szolgáló emlékenyom kialakulásába az észlelés színhelyének és körülményeinek nem volt érdemi szerepe.

- *Eredetben, illetve adathordozó útján történő felismerésre bemutatás:* eredetben történik a felismerésre bemutatás, ha annak tárgyát a maga testi valóságában mutatják be, vagyis a személy, tárgy közvetlenül észlelhető, kézzel fogható, anyagi formájában van jelen (a házkutatás során lefoglalt aranyláncot, hasonló ékszerek közé helyezve, azonosítás céljából bemutatják a sértettnek). Az adathordozó útján történő felismerésre bemutatás is az eredeti személy, tárgy azonosítására irányul, de ennek során – mivel az nem észlelhető közvetlenül - az adathordozó által tükrözött sajátosságai alapján kell az azonosság kérdésében dönteni. Csak az a felvétel alkalmas erre a célra, amely kellő számban és minőségben képes az eredeti jellegzetességét tükrözni. A fénykép-, hang-, film- és videofelvétel egyaránt megfelelhet ennek a követelménynek, bár kétségtelen, hogy utóbbi alkalmazása lenne a legcélszerűbb. A szakirodalomban dominánsnak tekinthető nézet, miszerint adathordozó felhasználásával csupán helyhez, szituációhoz nem kötődő felismerésre bemutatás végezhető.
- *külső alaktani- és egyéb jegyek, illetve funkcionális ismérvek alapján történő felismerésre bemutatás:* külső alaktani- és egyéb jegyek alapján végzett felismerésre bemutatás esetén a felismerő a bemutatott objektumok külső, látható, tapintható tulajdonságait, sajátosságait vizsgálja meg és veti egybe az emlékezetében megőrzött ismérvekkel. Ezek az azonosításban szerepet játszó, hozott vagy szerzett, általános vagy sajátos jegyek illetve különös ismertetőjelek vonatkozhatnak például a személy testmagasságára, testalkatára, testtartására, hajra, arcszőrzetre, tárgyak anyagára, formájára, felületére, méretére, színére. A funkcionális ismérvek alapján végzett felismerésre bemutatás az élőlények, tárgyak tevékenységével illetve működésével kapcsolatos tulajdonságokra, sajátosságokra épül. Ezek az ismérvek vonatkozhatnak például a személy testtartására, járására, szokásaira, a tárgy hangjára, zörejeire.
- *Analitikus, illetve szintetikus módon végzett azonosítást magába foglaló felismerésre bemutatás:* az analitikus (szétbontva elemző) azonosítás a felismerő által korábban észlelt és emlékezetében megőrzött egyes ismérvekre

épül. A felismerésre bemutatás során ezeket a tulajdonságokat, ismertetőjegyeket összeveti a hatóság által bemutatott objektum ismérveivel, és az összehasonlítás eredményeinek szintézise alapján véleményt alkot az azonosság, vagy különbözőség kérdésében. Ezen esetek többsége meg tudja fogalmazni az észlelt objektum jellemzőit, azokat az ismérveket, amelyek alapján képes lenne azonosítani. A szintetikus (egészében vizsgáló) azonosítás a felismerő által korábban észlelt objektum összképén alapszik. Ebben az esetben a személy képtelen az egyes sajátosságokat felidézni, mégis úgy érzi, ha újra észlelné az adott személyt, tárgyat képes lenne azt azonosítani.

- *nyílt, fedett, illetve rejtett felismerésre bemutatás:* nyílt felismerésre bemutatásról akkor beszélünk, ha mind a felismerő, mind az általa azonosítandó személy tudja, hogy a hatóság a közreműködésükkel azonosítást folytat és ennek során közvetlenül észlelhetik egymást. Fedett felismerésre bemutatás során a résztvevők szintén tudják, hogy azonosítás folyik, de itt a felismerő az általa azonosítandó személy előtt el van fedve. A felismerő teljes elfedése esetén általában másik helységről, úgynevezett detektívtükrön vagy nézőlyukon keresztül történik. További megoldást jelenthet az azonosítást végző személy felismerését lehetővé tevő ismérvek elfedése, elmaszkírozása, megfelelő ruházat ráadása. Rejtett felismerésre bemutatás esetén az azonosítandó személynek nincs tudomása arról, hogy őt egy felismerésre bemutatás keretében azonosítják. Ezzel biztosítható, hogy az eljárási cselekmény során nem változik meg a magatartása, hiszen természetes környezetben mozog.²¹

További osztályozása végezhető aszerint, hogy:

- indifferens objektumokat is alkalmaznak,
- az azonosítandó és az indifferens objektumokat együttesen, vagy egymást követően mutatják be,
- egyazon felismerésre bemutatáson belül egy vagy több objektum azonosítására kerül sor,

²¹ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 21-24.o.

- egyazon felismerésre bemutatáson belül egy vagy több személy végez azonosítást,
- közvetlenül a vizsgált esemény után, vagy a nyomozás későbbi szakaszában, esetleg a bíróság előtt kerül végrehajtásra,
- más eljárási cselekmény keretében vagy önállóan végzik,
- mely, illetve hány érzékszerv útján történik az azonosítás.²²

Fontos azonban hogy néhány körülmény megfontoltságra intsen. Így például: Az azonosítás alapját jelentő ismérvek csupán az adott személy tudatában tükröződnek. Ezáltal a bemutatott és a korábban észlelt objektum ismérveinek közvetlen összehasonlítására csak neki van módja; az észlelések során lejátszódó pszichés folyamatokat és az azonosítás eredményét illetően a hatóság ellenőrzési lehetősége korlátozott.²³

2.2 Felkészülés a felismertetésre

Mindenekelőtt az ügy adatainak gondos tanulmányozása alapján kell megvizsgálni és eldönteni azt a kérdést, hogy szükség van-e felismertetésre és hogy annak melyik válfaját kell előkészíteni. Igen fontos része a felismerésre felkészülésnek a gyanúsított vagy a terhelt előzetes kihallgatása és ennek során különösen az észlelés körülményeinek, továbbá a felismerés ismérveinek, támpontjainak feltérképezése. Az előzetes kihallgatás során tisztázni kell azt, is, hogy van-e a kihallgatott részéről a felismertetés vonatkozásában együttműködési készség, illetőleg ennek van-e akadálya. A terhelt minden további nélkül megtagadhatja mind a vallomástételt, mind pedig a felismeréshez szükséges aktív tevékenységet, a passzív jelenlétet viszont nem, habár az együttműködésének hiánya taktikai nehézségeket okoz. A tanú ezzel szemben nem csak vallomásra, hanem aktív magatartásra is köteles.²⁴ Ha a tanú védelme szükségessé teszi, a felismerésre bemutatást úgy kell végezni, hogy a felismerésre bemutatott a tanút ne ismerhesse fel, illetőleg ne észlelhesse. Ha a tanú személyi adatainak zártan kezelését rendelték el, erről a felismerésre bemutatásnál is gondoskodni kell.²⁵

Tapasztalataim szerint a felkészülési szakban a tanú észlelésének körülményeire, egyedi sajátosságaira nem fektet akkora hangsúlyt a nyomozóhatóság, mint amennyire szükséges lenne egy eredményesebb eljárás lefolytatásához. Időhiány miatt minél hamarabb megtörténik

²² Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 20. o.

²³ Anti Csaba László: A felismerésre bemutatás főbb elméleti kérdései.

<https://www3.cepol.europa.eu/dspace/bitstream/123456789/4698/1/anti%20csaba%206906.pdf> (2012.04.14.)

²⁴ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2009. 332. o.

²⁵ Bíró Gyula: Kriminálisztika. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2004. 118. o.

a bizonyítási eljárás, hogy a nyomozás az eredmény fényében a megfelelő irányba továbbhaladjon.

2.3. Általános előfeltételei és egyéb taktikai kérdései

A felismerésre bemutatás sarkalatos kérdése, hogy az befolyásmentesen történjen, azaz a felismerő az azonosítást ténylegesen a saját emlékképeire alapozva végezhesse. Ezért előírja a Be., hogy a felismerőt a releváns körülmények tisztázása végett előzetesen ki kell hallgatni, hogy a kérdéses objektumot legalább három másik hasonlóval együtt kell bemutatni, a felismerésre bemutatást olyan körülmények között kell végrehajtani, amelyek a felismerő befolyásolását kizárják.²⁶ Véletlen mozzanatok is befolyásolhatják a felismerő tanú választását. Gondot jelent az is, ha a tanúkat vagy az első kihallgatás során a tanúknak megmutatták a terhelt fényképét. (Mindkét nehézség felmerült a Magda-ügyben. Az egyik felismerő tanú már az első kihallgatás kapcsán, várakozás közben látott egy megbilincselte férfit – a terheltet –, ahogy elvezették a folyosón. Ugyanebben az ügyben a két kiskorú felismerő tanúnak előzetesen megmutatták több férfi arcképét és ezek közül ők Magda Jánost választották ki, erre azonban a felismertetési jegyzőkönyv nem utalt. Márpedig felismerésre bemutatást meggyőző erővel ismételni aligha lehetett).²⁷

Személyek bemutatása esetén az ügytől független és a felismerést végző által nem ismert, továbbá a kérdéses személlyel a fő ismertetőjegyekben megegyező tulajdonságú – így különösen vele azonos nemű, testalkatú, bőrszínű, azonos korú, ápoltságú, öltözetű – személyeket kell a kérdéses személlyel egy csoportba állítani.²⁸

Kivételesen a holttest (vagy testrész, pl. tetoválással, sebbel, műtéti heggel kapcsolatosan) önmagában kerül bemutatásra. Sajnos ez növeli annak veszélyét, hogy a felismerő ijedtségében, felindultságában felületesen azonosítja a holttestet, nem lévén valódi választás elé állítva. Ugyancsak veszéllyel jár az is, ha az általános jegyek tekintetében van lényeges eltérés a választási objektumok között.²⁹

Visszakanyarodnék az előzetes kihallgatás fontosságához, mert az ezek során beszerezhető adatok nélkülözhetetlenek a felismerésre bemutatás realitásának, szükségességének megítéléséhez; előkészítéséhez és végrehajtásához; eredményének értékeléséhez, és az

²⁶ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 29. o.

²⁷ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2009. 333.o.

²⁸ Bíró Gyula: Kriminálisztika. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2004. 118. o.

²⁹ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2009. 333.o.

eljárásban történő felhasználásához. Az észlelés alanyával kapcsolatban tisztázandó főbb kérdések:

- milyen az általános fizikai, pszichikai és szellemi állapota, szenved-e valamilyen, a megismerési folyamatot befolyásoló testi fogyatékoságban, illetve betegségben
- rendelkezik-e az észlelés, illetve az azonosítás szempontjából jelentőséggel bíró speciális képességgel, tapasztalati háttérrel
- milyen jellegű ismeretekkel rendelkezik az észlelés tárgyával kapcsolatban
- milyen az észlelés tárgyához, az ügy szereplőihöz, a vizsgált eseményhez való viszonya
- van-e a felismerésre bemutatásban való közreműködésének valamiféle akadálya.³⁰

Az észlelés tárgyával kapcsolatban tisztázandó kérdések:

- Kit és/vagy mit észlelt
- mely ismérveiről tud.

Az észlelés körülményeivel kapcsolatban tisztázandó főbb kérdések:

- mikor észlelte az objektumot
- érte-e azóta újabb benyomás, illetve behatás
- hol, illetve honnan, milyen távolságból és helyzetben észlelte
- milyen időjárási-, látási-, hallási-, fény- és megvilágítási viszonyok között észlelte
- érzékszervi fogyatékosága esetén viselt-e szemüveget, hallókészüléket
- milyen tevékenységet folytatott közvetlenül az észlelés előtt, illetve alatt, az mennyire kötötte le a figyelmét, milyen volt az aktuális fizikai és lelki állapota az észlelteket megelőzően
- az észlelteket gyakoroltak-e rá valamiféle lelki hatást
- milyen esemény/cselekmény kapcsán észlelte az objektumot, miért figyelt fel rá, mi volt az objektum szerepe az eseményben/cselekményben, mennyi ideig, illetve hány alkalommal észlelte, mit, mennyit észlelt az objektumból.³¹

³⁰ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 31-33. o.

³¹ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 33-38. o.

A felismertetés már vázolt alapvető követelményei mellett további taktikai szempontok figyelhetők meg, így a tárgykiválasztás esetén kifejezetten előnyös lehet az, hogy a kérdéses tárgyat a felismerő már régóta és alaposan ismeri, ugyanez a helyzet a holttest felismertetése esetén. További taktikai jelentősége lehet annak, hogy a felismerő tanú milyen módon jelzi azt, hogy a több személy közül kiben ismerte fel azt, aki a bűncselekménnyel kapcsolatban észlelt. Rámutat-e nyíltan, sőt ismételten, avagy ellenkezőleg, nemcsak a jelzése, hanem maga a felismerő tanú is rejtve marad titkos tükör, függöny stb. segítségével. Nincs akadálya annak sem, hogy több felismerő tanút, illetve több felismerendő személyt vonjanak be a felismertetésbe. Más kérdés, hogy ilyenkor a kellő szakaszolás és a tüzetes dokumentálás, illetve a káros információáramlás megakadályozása érdekében sokkal bonyolultabb előkészületeket kell tenni. Fontos taktikai ajánlás, hogy a felismertetést a lehető legrövidebb időn belül el kell végezni, mert az idő múlásával csökken az eredményességi valószínűség, a felismerő tanúk elbizonytalanodnak, illetve az elkövetők változnak.³²

2.4 Az azonosítandó és az indifferens objektumok

2.4.1. Az azonosítandó objektumok

A felismerésre bemutatás lefolytatásának egyik előfeltétele, hogy az az objektum, amelynek azonosítására a felismerésre bemutatás irányul, valamilyen formában a hatóság rendelkezésére álljon.³³

A Be. 123. § (4) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a terhelt, a tanú, a sértett, és más személy a felismerésre bemutatásnak köteles magát alávetni, a birtokában lévő tárgyat a felismerésre bemutatás céljából köteles rendelkezésre bocsátani, e kötelezettségek teljesítésére a terhelt kikényszeríthető, a sértett és más személy pedig rendbírsággal rászorítható. A rendelkezéshez fűzött indoklás szerint a (4) bekezdés olyan közreműködési kötelezettséget állapít meg a terhelt, a tanú, a sértett és más személy részére, amelyet az adott esetben a hatóság kikényszeríthet. A törvényszöveg és az indoklás két alapvető kérdést vet fel, a kötelezettség és a kikényszeríthetőség kérdését. A kötelezettség kérdése megosztja a szakembereket, többen úgy vélik, csupán jelenlétre, nem pedig aktív közreműködésre kötelezhetők a felsorolt személyek, így az nem ellentétes az önvádra kötelezés tilalmával. A kikényszeríthetőséget illetően a szakemberek álláspontja egységes: a személy azonosítására irányuló felismerésre

³² Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2009. 334.-335. o.

³³ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 38. o.

bemutatás esetén a személyes közreműködés kikényszerítése gyakorlatilag elképzelhetetlen. Kikényszeríthetőség hiányában pedig a kötelezettségnek inkább csak elméleti a jelentősége.³⁴

Mindezekre tekintettel úgy vélik, amennyiben az azonosítással érintett személy kijelenti, hogy nem kíván részt venni, illetve közreműködni a felismerésre bemutatásban, úgy a hatóságnak azokat a változatokat kell alkalmazni, amelyek az ő hozzájárulása, közrehatása nélkül is lefolytathatók. Ilyen pl. a rejtett és adathordozó útján végzett felismerésre bemutatás, amelyekhez a szükséges adathordozókat a hatóság elkészítheti szemle, vagy rabosítás keretében, lefoglalhatja házkutatás, motozás, helyszíni szemle, halottszemle során, megkérheti a különféle nyilvántartásokból, televíziós társaságoktól.³⁵

2.4.2. Az indifferens objektumok

Az eljárásjogi előírások értelmében az azonosítás tárgyát több, ún. indifferens objektum között kell bemutatni. E rendelkezés a végrehajtás befolyásolás-mentességét és az eredmény hitelességét hivatott biztosítani. Egy ilyen szituációban ugyanis a felismerésre bemutatás alanya kénytelen megvizsgálni és az emléknymaival összevetni a bemutatott objektumok tulajdonságait, sajátosságait ahhoz, hogy az azonosság kérdésében dönten tudjon. Két kivételt azonban meg kell említeni: az egyik a holttest felismerésre bemutatása, ahol csak a felismertetni szándékozott holttestet kell bemutatni, a másik az ún. egyedi objektumok köre (képző- vagy iparművészeti alkotás, ritka állat- vagy növényfaj példányai stb.) melyek vonatkozásában belátható, hogy a „hasznló” objektumok közötti bemutatás értelmetlen és csupán látszatintézkedés lenne.³⁶

Az indifferens objektumok számát kettőben jelöli meg a törvény, amikor úgy rendelkezik: „a terheltnek vagy a tanúnak felismerésre legalább három személyt vagy tárgyat kell bemutatni”. A kriminalisztika általában 3-6 között ajánlja a bemutatott objektumok számát megválasztani, vagyis 2-5 indifferens személy, tárgy alkalmazását tartja elfogadhatónak. Indokolt és elégséges ez a szám, de csak abban az esetben, ha az objektumok megfelelnek az alábbi követelményeknek, úgy is lehet mondani, hogy nem a mennyiség, hanem a minőség számít.³⁷

³⁴ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 38. o.

³⁵ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 39. o.

³⁶ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 39. o.

³⁷ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 40. o.

Az indifferens objektumokkal szemben támasztott követelményeket az eljárásjogi törvény a kriminalisztikai ajánlásokkal összhangban határozta meg. Eszerint, az indifferens objektum akkor tölti be rendeltetését, ha:

- valóban semleges, vagyis az adott ügyben nem bír relevanciával
- az azonosítást végző nem ismeri
- tulajdonságai, illetve sajátosságai megegyeznek az azonosítás alanya által megjelölttel és/vagy az azonosítás tárgyán észlelhetőkkel.³⁸

A főszabály az, hogy az indifferens objektumoknak valamennyi, az azonosítást végző által megjelölt ismérvvvel rendelkeznie kell. A főszabály alól kivételt jelent, ha az azonosítás tárgya nem rendelkezik a megjelölt ismérvek valamelyikével; az azonosítás tárgya több általános és sajátos jegy tekintetében is eltér a megjelöltektől; az azonosítás tárgyának, az azonosító által is megjelölt, jól észlelhető különös ismertetőjele van.³⁹

Az indifferens objektumok biztosítása a gyakorlatban sokszor komoly gondot okoz, leginkább a hatóság eljáró tagjának kapcsolatain, leleményességén, elszántságán, kitartásán múlik, hogy sikerül-e indifferens személyt keríteni. Ebből adódóan sokszor kollégákat kérnek fel erre a szerepre. Itt felvetődik annak veszélye, hogy az azonosítást végző személy korábban, akár más eljárás keretében láthatta már, találkozhatott vele, és az is problémát okozhat, hogy a hatóság tagjának a magatartása általában sokkal magabiztosabb az azonosítandónál. Szakemberek szerint az igazi megoldást az indifferens személyek nyilvántartásának felállítása jelentené.⁴⁰

Egy konkrét eset útján szeretném még jobban megvilágítani az indifferens objektumok és az adathordozó útján történő felismerésre bemutatás sajátosságait, melyekről Dr. Anti Csaba László, a Rendőrtiszti Főiskola oktatója is véleményt formál.

A történet 2005. augusztus 6-án hajnalban kezdődött, amikor a Keleti pályaudvaron, a pénztárnál egy akkor éppen italozó, már erősen ittas állapotban lévő nőt és férfit ismeretlenek - feltehetően romák - megtámadtak. A férfitől a támadók először tüzet kértek, majd ütlegelni és rugdosni kezdték, később - állítása szerint - elvették tőle a karóráját és az arany nyakláncát. A helyszínre hajnali 3.40 perckor érkező rendőrség az igazoltatások során nem talált - a sértettek által megadott személyleírásnak megfelelő – gyanúsítottakat. Augusztus 7-én éjszaka

³⁸ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 40. o.

³⁹ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 40. o.

⁴⁰ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 41. o.

viszont felfigyeltek Setétre és Adura, akik hangosan zenét hallgattak egy személygépkocsiban és lányokkal beszélgettek. A rendőrök igazoltatták őket (a rendőrök vallomása szerint illet rájuk a személyleírás), majd másfél hónappal később meggyanúsították őket csoportosan elkövetett rablással. Az igazságszolgáltatás gépezete működésbe lépett: a két huszonéves büntetlen előéletű fiatal előzetes letartóztatásba került, amit kezdetben rossz viccnek és félreértésnek hittek; úgy vélték, az ügy hamarosan tisztázódik. Nem így történt: első fokon a bíróság - Perjési Judit elnökletével - 4 év letöltendő börtönbüntetésre ítélte Setétet és Adut. Hiába hangoztatták folyamatosan ártatlanságukat, a “szabad eget” csak 17 hónap raboskodás után láthatták meg ismét. (Az eset lerövidítése érdekében az alibi és a poligráfos vizsgálat elutasításának kérdését mellőzném, mert témámhoz kevésbé kapcsolódik, bár az ügy kimenetelében fontos tényezőt játszottak.) Az esetről megkérdezték Dr. Anti Csaba Lászlót, a Rendőrtiszti Főiskola oktatóját, aki a konkrét bűncselekményt nem ismerve általánosan beszélt a fénykép útján történő felismerésre bemutatásról. Az adathordozó (fénykép, hang és videó felvétel) útján végzett felismerésre bemutatásnál a felvételnek tükrözni kell a gyanúsított - azonosítás szempontjából jelentős – tulajdonságait, jellegzetességeit – mondta az oktató. Fontos továbbá, hogy a gyanúsított fényképét több, minimum három indifferens, vagyis olyan semleges személy fényképe között kell elhelyezni, akiknek a tulajdonságai (nem, kor, testalkat, bőrszín stb.) megegyeznek a tanú által megjelölttel, illetve a gyanúsítotton észlelhetőkkel. Ebből adódóan, ha az elkövető – a tanú elmondása alapján – egy barna hajú férfi volt, és a gyanúsított is megfelel ennek a személyleírásnak, úgy az ő portréját nem helyes (pl.) szőke hajú férfiak, illetve barna hajú nők fényképei között bemutatni, mert ez – amellet, hogy szabályellenes – befolyásoló is. Végül megjegyezte: *„nem egyszerű a magyar rendőrök dolga, ha felismerésre bemutatást kell tartani, hiszen senki sem kötelezhető arra, hogy indifferens személyként közreműködjön, vagy ilyen célból a fényképét a hatóság rendelkezésére bocsássa”*.⁴¹

2.5. Felismerésre bemutatás szervezése, végrehajtása, rögzítése

Ha a rendelkezésre álló adatok alapján az a következtetés adódik, hogy egy bizonyos személy vagy tárgy azonosítása érdekében felismerésre bemutatást kell tartani, úgy azt a szakszerű és eredményes végrehajtás érdekében ajánlatos gondosan megtervezni, illetve megszervezni. Egy érdemben megismételhetetlen eljárási cselekmény esetében ugyanis a tervezésnek és a

⁴¹ <http://nol.hu/archivum/archiv-497611> (2012.04.21.)

szervezésnek legalább akkora jelentősége van, mint magának a végrehajtásnak. A felismerésre bemutatás menetét mindig célszerű forgatókönyvszerűen rögzíteni.⁴²

2.5.1. A tervezés szempontjai, a terv általános tartalma

A terv alapját a konkrét ügy elemzett, értékelt adatai kell, hogy képezzék, hiszen csak így felelhet meg az egyediség és teljesség követelményének. Ezek az adatok nem csupán kiindulópontjai, hanem nélkülözhetetlen tartalmi elemei is a tervnek. A felismerésre bemutatás tervezése során egyformán figyelembe kell venni a vizsgált eseményre, és az azonosítást befolyásoló egyéb körülményekre vonatkozó adatokat. A felismerésre bemutatás célját reálisan és konkrétan kell meghatározni, mivel az döntő befolyást gyakorol mind a tervezésre-szervezésre, mind a végrehajtásra és annak eredményére. Ugyanis hiába határozzák meg jól a cél elérésére alkalmas feladatokat, hiába a céltudatos munkavégzés: ha a kiindulópont tökéletlen, az eredmény is csak relatív. Fontos a tervezés során a változat kijelölése, ami tulajdonképpen a felismerésre bemutatás, illetve az annak keretében végzett azonosítás módjának meghatározását jelenti. A felismerésre bemutatás érdemben megismételhetetlen, ezért fontos, hogy valamennyi alternatívát számításba véve, és a konkrét ügy sajátosságaira figyelemmel, ne pedig szubjektív elemek által befolyásolva döntsenek egyik vagy másik változat mellett. A felismerésre bemutatáshoz mindig olyan helyszínt kell tervbe venni, ahol biztosíthatók a szakszerű és eredményes végrehajtáshoz szükséges feltételek.

A bemutatás helyének meghatározását befolyásolhatja például:

- a felismerésre bemutatás változata
- a felismerő állapota, tartózkodási helye
- a felismerésre bemutatás tárgyának jellege, állapota
- hol biztosíthatók az indifferens objektumok
- a résztvevők száma
- hol állnak rendelkezésre a megfelelő tárgyi-, technikai feltételek
- a felismerésre bemutatás adathordozó útján történő megvalósíthatósága;

továbbá, hogy hol biztosíthatók a szakszerű és eredményes végrehajtáshoz szükséges feltételek, úgymint:

- a lefolytatás zavartalansága

⁴² Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 41. o.

- valamennyi észlelési feltétel és körülmény
- a befolyásolás-mentesség
- a jogosultak jelenléte, s az események nyomon követhetősége
- az eljárási cselekmény rögzítése
- a résztvevők biztonsága.⁴³

A felismerésre bemutatás optimális időpontjának meghatározását szintén számos szempont befolyásolhatja, így különösen:

- a felismerő állapota (pl. válságos, de eszméleténél van és kommunikálni is képes, vagy biztosan felgyógyul, de még nem kihallgatható)
- a felismerésre bemutatás tárgyának jellege (holttest, állati tetem, levágott növény), állapota (gyors lefolyású vagy tartós betegség), tartózkodási helye (szökésben van)
- a felismerésre bemutatás célja és kapcsolata más nyomozási cselekményekkel
- a felismerésre bemutatás előkészítéséhez szükséges idő (pl. indifferens személyek, tárgyak biztosítása)
- a határidők és egyéb jogi előírások
- lélektani törvényszerűségek (pl. az idő múlásával az emléknymok halványodnak)
- az idő múlásával kapcsolatos egyéb veszélyek (pl. az észlelőt újabb benyomások, behatások érik).

A tervezés során – a gyorsaság alapkövetelményére tekintettel, és valamennyi releváns szempontot mérlegelve – úgy kell meghatározni a felismerésre bemutatás időpontját, hogy:

- megfelelően elő lehessen készíteni
- ne álljon be végrehajtást kizáró ok, vagy az eredményt negatívan befolyásoló körülmény
- az észlelés feltételei és körülményei biztosítottak legyenek
- az érintett jogai érvényesüljenek
- a nyomozás folyamatában ne okozzon fennakadást, ne legyen holtidő.⁴⁴

A szükséges személyi, tárgyi és technikai feltételeket ajánlott a tervben tételesen felsorolni. Személyi feltételek között szerepelhetnek az azonosítást végző személy(ek); az azonosítandó

⁴³ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 42-44.o.

⁴⁴ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 44. o.

és az indifferens személyek; a hatóság eljáró tagjai; a hatósági tanúk; tolmács, szakértő, szaktanácsadó. Tárgyi és technikai feltételként megemlíthetők az azonosítandó és az indifferens tárgyak (ha a bemutatás tárgya valamely dolog); a felismerési szituáció megteremtéséhez, rögzítéséhez szükséges eszközök.⁴⁵

2.5.2. A felismerésre bemutatás szervezése

A szervezés a tervben meghatározott feladatok végrehajtásához szükséges feltételek biztosítását szolgálja. Ennek során gondoskodni kell:

- a felismerésre bemutatás helyének vonatkozásában az adott terület, helyiségcsoport:
 - rendelkezésre állásáról
 - zavartalanságáról
 - berendezéséről, átrendezéséről
- a felismerésre bemutatás személyi feltételeinek vonatkozásában:
 - a felismerő és az azonosítandó személyek megjelenéséről
 - a hatósági tanúk és az indifferens személyek rendelkezésre állásáról
 - azoknak a személyeknek az értesítéséről, akik az eljárási cselekményen jelen lehetnek
 - a hatóság – felismerésre bemutatáson résztvevő – tagjainak felkéréséről, illetve kijelöléséről, eligazításáról
- A felismerésre bemutatás tárgyi-, technikai feltételeinek vonatkozásában:
 - az azonosítandó és az indifferens tárgyak rendelkezésre állásáról
 - az adathordozók beszerzéséről, elkészítéséről
 - a felismerési szituáció megteremtéséhez szükséges tárgyak, eszközök biztosításáról
 - a rögzítéshez szükséges tárgyak, eszközök rendelkezésre állásáról
 - a szállításhoz, hírösszeköttetéshez, területzároláshoz stb. szükséges tárgyak, eszközök biztosításáról.⁴⁶

⁴⁵ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 45. o.

⁴⁶ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 46-48. o.

2.5.3. A végrehajtás

Rögtön a feltételek meglétének ellenőrzése után ajánlott megkezdeni a rögzítést, amelyet azután folyamatosan végezni kell.

1. A résztvevők tájékoztatása, felkészítése

Feladatkörükre tekintettel ennek a mozzanatnak a végrehajtását a hatósági tanúkkal kell kezdeni. Most már a többi résztvevő (védő, terhelt stb.) jelenlétében kell tisztázni és rögzíteni, hogy a hatósági tanúk az ügyben érdekeltek-e, illetve a velük szemben támasztott követelményeknek megfelelnek-e. A zökkenőmentes lebonyolítás érdekében figyelmeztetni kell őket, hogy fordítsanak különös figyelmet arra, hogy a felismerő önállóan, befolyástól mentesen, kellő alapossággal, magabiztosan végzi-e az azonosítást; az azonosítás milyen eredménnyel jár; a felismerésre bemutatás menete, körülményei, eredménye a valóságnak megfelelően lett-e rögzítve. Hogy mindezekről valóban bizonyosságot szerezhessenek, úgy válasszák meg tartózkodási helyüket, hogy az eljárási cselekményt nyomon tudják követni. Az eljárás befejeztével figyelmesen olvassák el a jegyzőkönyvet és mellékleteit, majd amennyiben a benne foglaltak megfelelnek a valóságnak, aláírásukkal hitelesítsék azokat. A cselekmény lefolytatása alatt ők maguknak is tartózkodniuk kell az eljárás akadályozásától, és minden olyan magatartástól, amely az eljárás rendjét zavarná, vagy a résztvevőket befolyásolná. Továbbá fel kell hívni a figyelmüket titoktartási kötelezettségükre is.⁴⁷

A résztvevők felkészítését a felismerővel célszerű folytatni; az ő személye még több odafigyelést igényel. A felismerő felkészítését a jogaira és kötelességeire történő kioktatásával kell kezdeni. Ha a felismerő megtagadná a közreműködést, úgy ennek tényét rögzítve a felismerésre bemutatást be kell fejezni. Ha az aktív közreműködésnek nincs akadálya és az előzetes kihallgatásra nem a felismerésre bemutatást közvetlenül megelőző időpontban került sor, akkor tisztázni kell, hogy a kihallgatás óta eltelt idő alatt – fizikai, pszichikai állapotában – történt-e az azonosítást befolyásoló változás; érte-e újabb benyomás, behatás; jutott-e eszébe az üggyel kapcsolatban újabb adat. Mindemellett célszerű elmondani vele, hogy hol, mikor, milyen körülmények között észlelte a releváns objektumot, annak milyen ismérveiről tud. Ezután ismertetni kell a felismerésre bemutatás célját, programját és a felismerő feladatát. Fel kell hívni a figyelmét, hogy a bemutatott személyeket kellő alapossággal vizsgálja meg, és ismérveiket vesse össze az általa korábban észlelt személy ismérveivel. Ki kell oktatni, hogy az összevetés eredményét hol, és hogyan juttassa kifejezésre. Ezzel kapcsolatban a szakirodalomban többféle álláspont található, így például:

⁴⁷ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 48-50. o.

- a bemutatottak előtt egyáltalán ne nyilatkozzon
- nyíltan mutasson rá a felismert személyre
- mindig a konkrét esetben kell eldönteni, hogyan reagáljon.⁴⁸

A bemutatásra kerülő személyek felkészítését célszerű az azonosítandó személlyel kezdeni, hiszen az ő szerepe ugyancsak meghatározó az eljárási cselekmény szempontjából. Először őt is a jogaira és kötelességeire kell figyelmeztetni. Pozitív válasz esetén, az esetleges kifogások elkerülése végett célszerű megkérdezni, hogy az indifferens személyek küllemét megfelelőnek találja-e. Amennyiben nem merül fel kifogás, úgy az azonosítandó személyt fel kell hívni, hogy a választása szerinti helyet foglalja el a bemutatásra kerülő személyek között. Ezután az eljárási cselekmény vezetőjének balról jobbra haladva, emelkedő számsorrendben ki kell osztania a számtáblákat, majd jegyzőkönyvezéssel és fényképezéssel rögzíteni kell az elhelyezkedésüket. Az azonosítandó és az indifferens személyeket egyaránt tájékoztatni kell az eljárás menetéről, és arra, hogy tartózkodjanak az azonosítást befolyásoló, annak rendjét zavaró magatartástól. Ennek megfelelően: nézzenek egyenesen előre, ne forgolódjanak, ne süssék le a szemüket, a számtáblákat azonos módon tartsák, ne kommunikáljanak senkivel, azaz lényegében ne tegyenek semmi olyat, amivel önmagukra vagy egymásra irányítanak a felismerő figyelmét. Az azonosítandó személy vonatkozásában vizsgálni kell azt is, hogy nem akar-e „főszereplővé válni” például azért, hogy megfélemlíti, megfenyegeti a felismerőt, vagy más módon igyekszik az eredményt kétségessé tenni – ha ennek legkisebb gyanúja is felmerül, célszerű úgynevezett kvázi vakpróbát tartani, ahol nem a valódi felismerővel folytatják le a cselekményt.⁴⁹

Ha a felkészítés során nem merült fel a lefolytatást értelmetlenné vagy lehetetlenné tevő körülmény, úgy következhet maga a bemutatás. Az eljárási cselekmény vezetője kísérelje át a felismerőt a felsorakozott személyekhez és biztosítson elegendő időt a megfigyelésre. Közben figyelje a jelenlevőket, különösen az azonosítást végző és az azonosítandó személy tevékenységét, magatartását, megnyilvánulásait. Amikor a felismerő jelzi, hogy végzett a szemrevételezéssel, ki kell vezetni a helységről. Ha szükséges, úgy meg kell nyugtatni, majd nyilatkoztatni kell az azonosítás eredményéről. Először lehetőséget kell adni számára, hogy megállapításait összefüggően előadhassa, majd kérdéseket kell intézni hozzá. Például:

- a bemutatott személyek között van-e az, akit a vallomásaiban megjelölt

⁴⁸ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 51-53. o.

⁴⁹ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 53-54.o.

- mi alapján zárta ki őket
- a szóban forgó és a bemutatott személyek között van-e hasonlóság, ha igen ki és miben hasonlít rá
- mely sajátosságok alapján azonosította a személyt
- észlelt-e rajta valamiféle változást, ha igen, mi az
- milyen szintű a hasonlóság és azt mely sajátosságokra alapozza
- miért ébreszt benne kételyt
- mi akadályozza az azonosításban
- van-e a bemutatottak között olyan, akit ismer
- eszébe jutott-e az azonosítás során olyan releváns adat, amiről korábban még nem beszélt
- érte-e a felismerésre bemutatás során olyan hatás, amely zavarta vagy befolyásolta volna az azonosításban?⁵⁰

A felismerésre bemutatás más fajtáinak sajátosságai:

A holttest felismerésre bemutatása történhet eredetben, illetve róla készített fénykép-felvételek bemutatásával. Főszabályként csak a halottszemlét követő időpontban, és csak az azonosítandó holttest(rész) bemutatásával kerülhet sor. A holttestrészek felismerésre bemutatásának előfeltétele, hogy rajtuk az azonosítást lehetővé tevő ismérvek észlelhetők legyenek. Természetesen holttest bemutatásánál is szükség van a felismerő előzetes kikérdezésére, de a formális kihallgatás nem mindig kötelező. Tárgyak felismerésre bemutatásánál a felismerőnek lehetőséget kell adni arra, hogy a bemutatott objektumokat behatóan tanulmányozhassa. A gyakorlati tapasztalatok szerint a tárgyak közvetlen észlelése serkentőleg hat(hat) az emlékezetre, melynek révén a felismerőnek olyan rejtett sajátosságok is az eszébe juthatnak, melyeket korábban nem említett. Állatok azonosításánál fokozott jelentőséghez jutnak az egyéb külső tulajdonságok, sajátosságok, a különös ismertetőjelek és a funkcionális ismérvek. Az állat gazdája, gondozója által végzett azonosítás esetén tekintettel kell lenni a kölcsönös tükröződés azon következményére, miszerint az állat is megismerheti az adott személyt és ezt valamely módon kifejezésre juttathatja.⁵¹

⁵⁰ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 55-56.o.

⁵¹ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 61-63.o.

2.5.4. Rögzítése

A felismertetés eredményeinek jegyzőkönyvi rögzítésénél – a büntető eljárásjogi alaki és tartalmi kellékeken túlmenően – alapvető jelentősége van annak, hogy a fent vázolt taktikai követelmények teljesítését hitelesen tükrözze, továbbá a felismertetésen részt vevők kérdéseit, észrevételeit is tartalmazza, személykiválasztás esetén pedig azt a körülményt is, hogy a felismert személy saját maga választotta ki a helyét a többi személy között.⁵²

A felismerésre bemutatás rögzítésének általános módja a jegyzőkönyvezés. A bevezető részben nem elegendő a konkrét bemutatás helyszínét rögzíteni, hanem fel kell tüntetni minden oly helyet, amely a felismerésre bemutatás által érintett. A felismerésre bemutatáson jelen lévő személyek adatainak rögzítése során figyelembe kell venni, hogy a tanúk adatainak zárt kezelésére vonatkozó rendelkezéseket a bizonyítási eljárás során is érvényesíteni kell. Az indifferens személyként közreműködők személyi adatait mindig szerepeltetni kell. Rögzíteni kell a felismerésre bemutatás célját, végrehajtásának módját, s ha jelentőségük van, az időjárási-, látási-, hallási-, fény –stb. viszonyokat, továbbá az ügynevezett előzményi adatokat. A befejező részben a szokásos formások mellett fel kell sorolni a jegyzőkönyvhöz csatolt mellékleteket, a jegyzőkönyvet a felismerőnek, a tolmácsnak, büntetőeljárásban pedig a jelenlévő gyanúsítottak is minden oldalon alá kell írnia. Felismerésre bemutatás esetén azokról a részletekről kell fényképfelvételt készíteni, amelyek az azonosítás, és ezen keresztül az eredmények értékelése szempontjából jelentőséggel bírnak.⁵³

2.6. A felismerésre bemutatás eredményeinek értékelése

Az adatelemző-értékelő munka a felismerésre bemutatásnak is szükségszerű eleme. A felismerésre bemutatás lefolytatása után sorra kerülő elemzés-értékelés az eredmények reális megítélését és a nyomozás folyamatába való beillesztését szolgálja. E munkát mindazoknak el kell végezni, akik az eljárás során döntést kívánnak hozni. Látszólag egyszerűnek, szakértelmet nem igénylő feladatnak tűnik, ám egy eljárásjogi, kriminalisztikai és pszichológiai ismereteket egyaránt feltételező, a két észlelést és a közte eltelt időszakot komplex módon vizsgáló tevékenységről van szó.⁵⁴

⁵² Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminalisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2009. 335. o.

⁵³ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 63-67. o.

⁵⁴ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 69.o.

Mindenekelőtt azt kell behatóan mérlegelni, értékelni, hogy a felismerésre bemutatás lefolytatása megfelelt-e az eljárási szabályoknak és az alapvető taktikai követelményeknek.⁵⁵

Az értékelés keretében az eredmény létrejöttének útját kell nyomon követni, és az egyes szakaszokat, illetve azok releváns elemeit kell górcső alá venni, így például:

- a felismerésre bemutatás alapjául szolgáló észlelés vonatkozásában meg kell vizsgálni:
 - az észlelt objektum jellegénél, tulajdonságainál fogva alkalmas-e azonosításra
 - a konkrét szituációban, illetve körülmények között észlelhetők voltak-e az azonosítás alapját képező ismérvek
 - az észlelés alanya koránál, általános és aktuális fizikai, pszichikai, szellemi állapotánál, valamint képességeinél fogva észlelhette-e az adott objektum ismérveit
 - az észlelt objektumhoz, eseményhez való viszonya folytán nem áll-e fenn elfogultság, érdekeltség.

- A felismerésre bemutatás alapjául szolgáló és a felismerésre bemutatás során történt észlelés közötti időszak vonatkozásában vizsgálni kell, hogy:
 - az azonosított objektum az állapotában, ismérveiben bekövetkezett változásokra tekintettel alkalmas volt-e az azonosításra, illetve arra, hogy azonosságának vagy különbözőségének adott fokát megállapítsák
 - az eltelt idő, illetve az esetleges újabb benyomások, behatások milyen következménnyel jártak az eredeti emléknymot illetően
 - az azonosítás alanya a fizikai, pszichikai, szellemi állapotában esetlegesen bekövetkezett változások folytán képes lehetett-e az azonosítás elvégzésére.

- A felismerésre bemutatás során történt észlelés vonatkozásában meg kell vizsgálni:
 - a felismerésre bemutatás tárgya, aktuális állapotában alkalmas volt-e az azonosításra
 - az adott szituációban, illetve körülmények között észlelhetőek voltak-e a bemutatott objektumok releváns ismérvei

⁵⁵ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2009. 335. o.

- az azonosítás hány, illetve milyen jellegű, minőségű ismérv alapján történt
- a felismerésre bemutatás során a befolyásolás-mentesség biztosított volt-e
- a felismerésre bemutatás lefolytatása a jogi előírásoknak és kriminalisztikai ajánlásoknak megfelelően történt-e.⁵⁶

Ahhoz azonban, hogy mindez valóban reális legyen, az értékelés során érvényesülnie kell a teljesség és tárgyilagosság alapkövetelményének, valamint a kételkedésből adódó sajátos szemlélet módnak is. Erre figyelmeztet „... az a logikai törvényszerűség, hogy minden azonosság megállapítása egyszersmind különbözőség megállapítása is (más tárgyakkal, személyekkel, jelenségekkel szemben).”⁵⁷

Ennek megfelelően, ha a „ki-kivel”, „mivel”, „hol” kriminalisztikai alapkérdésekre felállított verziók egyikét valósnak fogadják el, az egyben a többi verzió kizárását is jelenti. Mindez a téves azonosítások esetében ártatlan személyek meghurcolásához és bűnös személyek mentesüléséhez vezethet.⁵⁸

2.7. A felismerésre bemutatás hibái

A szakirodalmi fejtegetések helyett három konkrét esettel szeretném bemutatni, milyen hibákat is véthetnek a nyomozóhatóságok a felismerésre bemutatás során a gyorsabb, ám annál igazságtalanabb eredmény érdekében.

Az első esetről röviden: 2003 júliusában történt, a Gellérthegyén több férfi állt körbe egy padon ülő fiatal párt, akik először ellenállást tanúsítottak, de a késsel való fenyegetőzés után készségesen átadták a nő táskáját és a férfi mobiltelefonját. Az eset után rögtön riasztották a rendőrséget, ahol próbáltak személyleírást adni a támadókról, amelyben említést tettek arról, hogy az elkövetők romák voltak, vagy legalábbis volt közöttük roma személy. A rendőrség ez alapján kezdte meg kizárólag roma személyek keresését. A rendőrség hamar fel is figyelt öt romára, a sértettek megérkezésekor a férfiakat sorba állították, majd az autóban ülő lány rámutatott egyikükre. A fiú ugyan megjegyezte, hogy ő a sorban állók közül egyiket sem véli felismerni, ennek ellenére mind az öt roma férfit előállították a rendőrkapitányságra. Az előállítottak mindegyike tagadta, hogy a bűncselekményt elkövették volna, illetve mindannyian elmondták, hogy hol jártak aznap éjjel. Ezen túlmenően az iratok átvizsgálása

⁵⁶ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 70. o.

⁵⁷ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba im. 167.old. Idézi: Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 71. o.

⁵⁸ Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 71. o.

során több olyan ellentmondó sértetti nyilatkozat is a felszínre került, ami azt látszott alátámasztani, hogy a terheltek nem követték el a bűncselekményt. Figyelemre méltó volt továbbá, hogy a sértettek a felismerésre bemutatás alkalmával olyan fényképeket láthattak, amelyeket a gyanúsítottokról ugyanabban a ruhában készítettek, amelyben elfogták őket. Ezen túlmenően nagyobb erőfeszítés nélkül megállapítható volt, hogy a gyanúsítottak a fényképeken másképp vannak "elhelyezve" a többiekhez képest: míg a "kontrollcsoport" tagjai többé-kevésbé azonos módon voltak lefotózva, általában nyaktól felfelé, addig a terheltek többségének látszott a válla, ujjatlan pólóban fényképezték le őket, vagy egyéb olyan jellegzetesség tűnt fel a képen, ami a felismerő figyelmét erre terelheti. Álláspontjuk szerint teljes mértékben sérti az eljárási szabályokat az, hogy a felismerésre bemutatottat a felismerők - esetünkben a sértettek - egy ízben már látták ugyanabban a ruhában, amelyben a fényképen is szerepelnek. Másrészt az is jogszabálysértő, ha a bemutatottak fényképei nem azonos beállítás, elhelyezkedés szerint készültek, vagy netalán olyan, feltűnően eltérő tulajdonságú személyeket válogatnak össze, aminek révén a csoport egy tagját valamely tulajdonsága kiemeli a többiek közül.⁵⁹

A második esetben Kumbor Tibor ügyében csak konkrétan a védői panaszra, a hibákra szeretnék rámutatni: „*a felismertetések nem az előírt módon zajlottak – ingatta fejét kérdésünkre Bálint Gyula. Engem nem értesítettek, amikor az ügyészségen a sértetteknek és a tanúknak bemutatták védencem fotóját, így nem is tehettem fel nekik kérdéseket. Az ügyésznek értesítenie kellett volna a felismertetésekről, de ezt a tárgyaláson tett nyilatkozata szerint elfelejtette. Tapasztalatom az, ha ott van a védő, akkor a felismerésre bemutatás végkimenetele nem ugyanaz, mint ha távol marad. A bemutatott fotó fantomképszerű volt, így könnyen félrevezető lehetett.*” A védő azt is kifogásolja, miért fotón kellett Kumbort bemutatni, amikor semmi akadálya nem volt a törvény szerinti személyfelismertetésnek, azaz hogy Kumbor ott legyen a kiválasztandók között. Hogy nem így történt, azt az ügyészségen azzal magyarázták, náluk nincs speciális helyiség, amely ilyen célt szolgálna. Kérdésükre egyébként Imolya Imre, a Szegedi Ügyészségi Nyomozó Hivatal vezetője úgy nyilatkozott, hogy véleményét a Kumbor-ügyről a vádirat tartalmazza.⁶⁰

⁵⁹ http://www.neki.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=263:v-attila-v-oszk&catid=22:hivatali-bncselekmenyek&Itemid=84 (2012.04.24.)

⁶⁰ <http://www.zsaru.hu/modules.php?name=News&file=article&sid=1203> (2012.04.24.)

A harmadik jogesetemmel a német bírósági gyakorlatot kívánom bemutatni, miként alakul a bizonyítékértékelési tilalom, és milyen hibát vétettek a hangazonosítás, mint a felismerésre bemutatás egyik alcsoportjának végzése során.

1994-ben egy hangcsapdával (Stimmenfalle) kapcsolatos ügy került a Szövetségi Bíróság elé. A nyomozás során az erőszakos közöszlész sértette a rendőrségen egy nyitott ajtón keresztül hallgatta, ahogy a szomszéd szobában egy rendőr a terhelttel beszélgetett. Miután egy ideig hallgatta a beszélgetést, a sértett kijelentette, hogy támadója hangját teljes bizonyossággal felismerte. A terheltet a sértett ezen vallomása alapján elítélték. A Szövetségi Bíróság az elé került ügyben kifejtette, hogy itt tulajdonképpen egy felismerésre bemutatásról van szó, csupán nem az arca vagy alkata alapján kellett a terheltet felismerni, hanem hangja alapján. Ezért a felismerésre bemutatás szabályai szerint több személy hangját kellett volna bemutatni a sértettnek, hogy azok közül válasszon. Ennek hiányában nem feltétlenül megbízható a sértett vallomása, azonban az sem mondható, hogy az egyáltalán nem rendelkezne bizonyító erővel. Ezt a bíróságnak kell mérlegelnie. Az önmagában azonban nem teszi jogellenessé a felismerésre bemutatást, hogy a terheltet nem tájékoztatták a hangjának vizsgálatáról és nem kérték ehhez beleegyezését. Kifejtette a Szövetségi Bíróság, hogy az StPO 136. § szerinti hatóság általi megtévesztés esete sem áll fenn. Ez ugyanis akkor lenne megállapítható, ha a terhelt kifejezetten megtagadta volna hangjának összehasonlító vizsgálatát, és ezt követően került volna sor a beszédének titkos meghallgatására. A döntés végeredményét az irodalom túlnyomórészt elfogadta, azonban az indokolás komoly hiányosságait többen is kritikával illették. Ilyen kritika például, hogy a Szövetségi Bíróság szembehelyezkedett az Alkotmánybíróság korábbi döntésével, mely szerint a német alkotmány 1. és 2. cikke a személyiség megnyilvánulásának tekinti a beszédet, és mint ilyet alkotmányos védelemben részesíti.⁶¹

2.8. Nemzetközi kitekintés

Az angolszász jogrendszerben is ismert a felismerésre bemutatás intézménye, több elnevezéssel illetik jellegükre tekintettel. A szakirodalomban megtalálható a „confrontation”, mint szembesítés, vagy az „eyewitness identification”, mint szemtanú általi azonosítás, illetve ismeretes még az „identity parade” és a „line-up” megnevezés is. Sajátos nevet adnak magának az eljárásnak, úgymint „pretrial identification confrontation”, ez utóbbit kívánom bővebben bemutatni.

⁶¹ Tatár László: Bizonyítékértékelési tilalmak a német bíróságok gyakorlatában.
http://drtatar.hu/beweisverwertungsverbote_hu.htm (2012.04.24.)

Legtöbb bűncselekmény nem követhető el szemtanúk nélkül. Miután ezek a személyek kapcsolatba lépnek az elkövetővel, szerves részét képezik az ügy lefolyásának, és az elkövető megbüntetésének, ha azonosítják őt egy tárgyalást megelőző felismerésre bemutatás során. Az eljárást a rendőrség végzi, és az eredmény érdekében sokszor azonosítást erőszakolnak ki, mely, mint tudjuk, téves azonosításhoz, végső soron téves ítélethez vezethet.⁶² Ennek kiküszöbölése végett előfordul, hogy az eljárást a tárgyalás alatt folytatják le, hiszen az eredménye majdnem ugyanolyan jelentőséggel bír, mint magáé a tárgyalásé. A tárgyalást megelőző azonosítás során sokkal több eredmény születik, de ezek valóságossága megkérdőjelezhető, míg a tárgyaláson lezajló felismerések esetében ezek kevésbé vitathatók. Egyértelmű, hogy sok „azonosítás” igazságtalan a gyanúsítottakhoz. Ez sokszor abból következik – a magyar szabályozás sokrétűségétől és részletességétől eltérően –, hogy kevés szabály ad előírást, segítséget a lefolytatásához, ellenőrzéséhez. Mindezek után, a hiányos szabályozottságra tekintettel három fő fajtája alakult ki a felismerésre bemutatásnak: a „corporeal lineups” – a magyar jogrendszerben ismert személyek felismertetésével azonos –, a „showups” és a „photographic lineups” – a nálunk honos, adathordozó útján végzett eljárással azonosítható.⁶³

William J. Brennan tömören, gyakorlati szempontból foglalja össze a felismerésre bemutatás lényegét: *„Erőteljes hatás az esküdtszékre, minden jel arra enged következtetni, hogy szinte semmi sem meggyőzőbb az esküdtszék számára, mint egy élő emberi lény, aki az állványon az ujját a terheltre emeli, és azt mondja: Ő az!”*⁶⁴

Egy másik tanulmány is arra a következtetésre jutott, nincs is drámaiabb helyzet egy tárgyaláson, mint amikor a sértett azonosítja az elkövetőt. Egy kutatást végeztek, melynek során bebizonyosodott, hogy ennek az eljárásnak az eredménye nem olyan megbízható, ahogy azt az emberek hiszik. Abban azonban mindenki egyetértett, hogy csak a megbízható és ellenőrzött felismerés eredményét lehessen bizonyítékként felhasználni a tárgyaláson. Az elkövető azonosítása kétféleképpen történhet: vagy a tárgyaláson, egy szemtanú által, vagy a tárgyalást megelőző felismertetési eljárás keretében. Ez a tanulmány hat féle felismerésre bemutatást különböztet meg:

⁶² Patrick R. Anderson –Donald J. Newman: Introduction to Criminal Justice. McGraw-Hill Inc. 146.o.

⁶³ Pretrial Identification Confrontations; Trapp, Wendell H. Jr. 45 Miss. L.J. 489 (1974). 489. o.
<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/mislj45&div=33&id=&page=> (2012.04.24.)

⁶⁴ Watkins v. Souders, 449 U.S. 341, 352 (1982) (Brennan, J. dissenting)
http://en.wikipedia.org/wiki/Eyewitness_identification (2012.04.25.)

- a formal in-person lineup of an array of persons: formális eljárás, ahol az azonosítandó személyt sorba állítják több indifferens személlyel
- a formal photographic line up: formális fényképek bemutatása
- an informal one-on-one showup, usually at the scene: informális egyenkénti bemutatás, általában a bűncselekmény helyszínén
- an informal photographic identification, usually at the police department while looking through a series of photographs: informális fénykép-azonosítás, rendőrségen folytatják le, miközben több fényképsorozatot néznek végig, véletlenül megláthatja az elkövetőt
- an accidental encounter: egy véletlen találkozás során láthatja meg a személyt
- a confrontation at a pretrial hearing: felismerésre bemutatás a tárgyalást megelőző meghallgatáson.

Hiába a jogi védettségnek, és szükségességének, az angolszász jogrendszerben alkotmányellenesnek minősül egy téves, helyrehozhatatlan azonosítás. Ha bebizonyosodik, hogy a felismerésre bemutatás alkotmányellenes volt, akkor a vád csak tiszta és meggyőző, más bizonyítékokra alapíthatja álláspontját. Meglehetősen nagyszámú tudományos bizonyíték áll rendelkezésre, és foglalkozik a szemtanú általi azonosítás megbízhatóságáról. Jobb megoldásnak tartják, ha az azonosító mellé minden esetben egy szakértőt is kirendelnének a tárgyaláson, aki alátámaszthatná, vagy éppen megcáfolhatná az elmondottakat, ezzel is laikusabbá téve az esküdszékét.⁶⁵

Egy gyakorlati szempontokat követő szakirodalom szerint, miután a gyanúsítottat őrizetbe vették, érdemes egy felismerésre bemutatást tartani, hogy pontosabban felismerhesse a szemtanú az elkövetőt. Ezzel egy időben gondot kell fordítani, hogy jogszerűen folytassák le, védve az ártatlan embereket, akiket gyanúsítottként kezelnek.⁶⁶

Legtöbb ember szent meggyőződéssel meri állítani, hogy ők a saját szemükkel látták az elkövetőt, így az esküdszék ritkán kételkedik a szavukban. Bár a gyakorlat azt mutatja, a szemtanúk gyakran tévesen ismerik fel a vélt elkövetőt, a nyomozók feladata feloldani ezt a problémát. Ez kétféleképpen történhet: vagy rekonstruálják a bűncselekményt a tanúnak eszközökkel és bizonyítékokkal, vagy nagyobb hangsúlyt fektetnek a tanúban lezajló pszichikai folyamatok megértésére. A meglehetősen bonyolult folyamat megfigyelése és felidézése három szakaszra osztható fel:

⁶⁵ Boulder County Bar Association: Eyewitness identification procedures. Chapter 7. http://www.boulder-bar.org/bar_media_manual/procedures/7.6.html (2012.04.25.)

⁶⁶ James W. Osterburg – Richard H. Ward: Criminal investigation – A Method for Reconstructing the Past. LexisNexis, 2010. 128. o.

- Sensory input: az információk érzékszervek általi észlelése, majd kódolt tárolása a memóriában
- Memory: a megfigyelt és kódolt adatok tárolása, megőrzése
- Retrieval: az információk visszanyerése, tanácsadással több információt lehet előhívni

Az emberi elme, az emlékezőkészség egy komplex, összetett jelenség, melyből még több utó-emlék nyerhető ki például egy, az esetről szóló cikk olvasása közben, az ügyészi - ügyvédi kérdések, vagy az ügyről való beszélgetés során. Az érzékeléssel és a memóriával kapcsolatos hibák mellett más hibaforrások is fellelhetők, úgymint a környezeti feltételek, és a személyi tényezők. Az egyén megfigyelőképességét korlátozzák mindenekelőtt a helyszín megvilágítottsága, az észlelés távolsága, a zajszint és az időjárás.⁶⁷ A felismerésre bemutatást célszerű minél hamarabb megtartani, miután elfogták az elkövetőt; ennek három gyakorlati oka is van:

- minél kisebb idő telik el a bűncselekmény elkövetése és a felismerésre bemutatás között, annál megbízhatóbb a szemtanú memóriája, és az azonosítás eredménye
- az ártatlan személyeket minél hamarabb szabadon lehet engedni
- ha a gyanúsítottat még azelőtt elengedik, mielőtt lefolytatták volna a felismerésre bemutatást, az késleltetheti, illetve akadályozhatja az eljárást.⁶⁸

2.9. *Bíróságon történő felhasználása*

A felismerésre bemutatás eredménye az egyéb bizonyítékokkal összefüggésben jelentős szerepet kaphat a bírósági eljárásban. Előbbre vivő szerepe azonban csak a szabályosan elvégzett eljárási cselekménynek lehet. A bírósági eljárások zökkenőmentes lefolytatása és érdemi befejezésének módja nagymértékben függ a nyomozás színvonalától, hiszen a tárgyalás tágabb értelemben vett előkészítése a nyomozó hatóság munkájával kezdődik. Az itt előforduló szabálytalanságok következményei a későbbiekben nem mindig orvosolhatók. Nagy jelentősége van a befolyásolást kizáró körülmények maradéktalan biztosításának. A bíróság kizárólag a nyomozó hatóság által már lefolytatott felismerésre bemutatás (jegyzőkönyvvel és fényképfelvételekkel dokumentált) eredményét értékelheti, hiszen az

⁶⁷ James W. Osterburg – Richard H. Ward: Criminal investigation – A Method for Reconstructing the Past. LexisNexis, 2010. 175-177. o.

⁶⁸ James W. Osterburg – Richard H. Ward: Criminal investigation – A Method for Reconstructing the Past. LexisNexis, 2010. 229. o.

eljárási cselekmény megismétlésére értelemszerűen nem kerülhet sor. Ezért a felismerésre bemutatás lefolytatásának törvényessége akár a büntetőeljárás eredményére is hatással lehet.⁶⁹

Sajátos helyzet alakulhat ki abban az esetben, ha a sértett az elkövető személyét nem tudja pontosan megjelölni, csak részletes személyleírást tud róla adni, de a személyiség-profil segítségével a terhelt név szerint történő azonosítása megtörtént – azonban a terhelt ismeretlen helyen tartózkodik, így az eljárást távollétében folytatják le. Ilyenkor csupán a fényképről történő felismerésre bemutatás alapján tudja a sértett eldönteni, hogy az azonosított személy-e a tényleges elkövető. Ilyen esetben – Dr. Liziczay Sándor álláspontja szerint – a bíróságnak fokozott gondossággal kell vizsgálnia a felismerésre bemutatás körülményeit, azt, hogy az mindenben megfelelt-e a törvényi előírásoknak. Ha a nyomozó hatóság a felismerésre bemutatást a törvényes rendelkezések alapján folytatta le, és a sértett határozottan felismerte a fényképről az elkövető személyét, a bíróság csak ezt követően állapíthatja meg a terhelt büntetőjogi felelősségét akkor, ha a személyiség-profil is megfelel a terhelttel kapcsolatban beszerzett adatoknak. A személyiség-profil ebben az esetben azért is jelentős, mert igazolja azt, hogy a nyomozó hatóság nem véletlenszerűen választotta ki az elkövető személyét, hanem a terhelt felkutatása megfelel a kriminalisztika elveinek. Abban az esetben viszont, ha a sértett ugyan felismerte a terhelte, de a felismerésre bemutatás nem az előírásoknak megfelelően történt, illetve adat merül fel a sértett befolyásolására, vagy a sértetti felismerés nem volt határozott, akkor a terhelt felelősségét megállapítani nem lehet, mert kizárólag a személyiség-profil – a már kifejtettek szerint – más bizonyíték hiányában nem alkalmas a terhelt kétséget kizáró módon történő azonosítására.⁷⁰

3. A móri eset

Magyarország egyik leghírhedtebb ügyét szeretném bemutatni, röviden vázolva az esetet, és nagyobb hangsúlyt fektetve a felismerésre bemutatásra, melyben súlyos, korrigálhatatlan hibákat követett el a nyomozóhatóság, melynek évekig volt kihatása az igazságszolgáltatásra és emberi életekre.

⁶⁹ Fázsi László: A felismerésre bemutatás szabályainak jelentősége a nyomozás eredményének bírói értékelésekor. Belügyi szemle 1997. évi / 45. évfolyam 9. szám 104-107. o.

⁷⁰ Liziczay Sándor: A modern kriminalisztikai eszközök bizonyítékként történő értékelése a büntetőeljárásban. 16. o.

http://www.fovarositorvenyszek.hu/sites/default/files/allomanyok/szellemimuhely/dr_liziczay_sandor.pdf
(2012.04.26)

2007. február 16-án a rendőrség – kizárólag a vak véletlennek köszönhetően – elfogta N. Lászlót és W. Róbertet, s hamarosan egyértelműen bebizonyosodott: ők követték el 2002-ben a nyolc halálos áldozatot követelő móri bankrablást. Ujj-, tenyér- és láblenyomatuk azonos a Móron találtakkal; az egyikük lakásán felfedezték azokat a fegyvereket, amelyekkel leadták a halálos lövéseket, mobiltelefonjaik cella-információi megerősítik, hogy a bankrablások Móron voltak, ráadásul mindketten beismerték, hogy ők az elkövetők. Ekkor bizonyosodott be, hogy Kaiser Edét – legalábbis Mór tekintetében – ártatlanul ítélték ténylegesen letöltendő, életfogytig tartó fegyházbüntetésre.⁷¹

Az időben visszalépve 2002. május 9-én délben a Fejér megyei Móron okkal-joggal az évszázad bűnügyének tartott bankrablás zajlott, a mindössze hétmillió forintos zsákmányért nyolc embert öltek meg az Erste Bank fiókjában. Az ORFK speciális nyomozócsoporthoz hozott létre a Móron történt bűncselekmény elkövetőinek azonosítása, tartózkodási helyének felkutatása és elfogása érdekében, azon nyomban felkínáltak tízmillió, majd huszonötmillió forintot a nyomravezetőnek, s nem sokkal később jelentkezett is egy ügyvéd, kinek állítása szerint védencének – akit jelenleg is körözi a rendőrség – nem akármilyen információja van Mórról: tudja, kik az elkövetők. Így a rendőröknek még aznap este tudomásukra jutott Kiglics Attila és Kaiser Ede neve. Kiglics nyomban bevádolta Kaisert, és sikerült valamiféle kvázi vádalkut összehoznia, nem szabályos vádalkut – akkor nem vált volna a Kaiser-per III. rendű vádlottjává –, hanem a színpad mögött, titokban megkötött (tehát, szabálytalan, törvénytelen) paktumot. Kiglics a kvázi vádalku birtokában szép sorban előadott néhány – nagyon is „hézagpótló” – tényállítást, amely addig feltűnően hiányzott a rendőrök bizonyítékai közül, s később a bíróság előtt is Kaiser bűnösségének kizárólagos bizonyítékeként szerepelt. Ő állította, hogy Kaiser 2000-ben, majd 2002-ben újra a móri bankrablásra készült, később aztán a rendőrök jelentései, az ügyészek vádiratai és Varga bíró úr verdiktje számos ponton kizárólag az ő vallomására támaszkodott. A Kiglics szájából elhangzottakat ugyanis tényként fogalmazták meg – anélkül, hogy bizonyításukkal bíbelődtek volna. Ahelyett, hogy információit a pénzért és kedvezményekért mindenre hajlandó besúgóval szembeni kötelező fenntartással fogadták volna. Több nyomozó is jelezte az ügyben illetékeseknek, hogy rossz nyomon járnak, megérkeztek az első szakértői jelentések, és semmi nem utalt Kaiserék bűnösségére. Nem stimmeltek az ujjlenyomatok, nem az övék volt a lábnyom, bizonytalankodtak a szemtanúk.⁷²

⁷¹ Kende Péter: Elorzott igazság. Hibiszkusz könyvkiadó Kft., 2008. 25. o.

⁷² Kende Péter: Elorzott igazság. Hibiszkusz könyvkiadó Kft., 2008. 29-30.o.

Az ítélet megkerülhetetlen bizonyítéknak tartotta, hogy éppen Kaiser Edét ismerik föl a szemtanúk, aki a móri bank kirablását tervezte. Varga Zoltán ítélete Kiglics hazudozására és a felismerő tanúk vallomására épült, akik Kaisert azonosították, mint aki a bank ajtajában állt az elkövetéskor. Csakhogy a szemtanúk korántsem adtak egyértelmű leírást a bank ajtajában álló tettesről, sőt összesen vagy ötféle személyleírást adtak arról, akit a vádirat Kaiserként nevezett meg. Egyik tanú szerint sapkát viselt az elkövető, másik szerint furcsán hosszú haját, tán parókát. Az ügyészek a vádban ezt így foglalták írásba: „*Kaiser Ede a későbbi felismerések megelőzése érdekében hol a fejére tette, hol levette az álcázás végett magukkal vitt baseballsapkát, illetve parókát, és a számítógépek lefagyására vagy más műszaki hibára hivatkozva elküldte az érkezőket*”.⁷³

A felismertetések kétségkívül bizarr képet mutattak, amiről nem annyira a tanúk, inkább a rendőrök tehetek. A Kaiserék bűnösségét görcsösen bizonyítani próbáló nyomozók addig-addig puhították a tanúkat, míg részben olyan válaszokat nem kaptak, amilyeneket vártak. Amikor a bíróság bekérte a felismertetések videó kazettáit, a nyomozók olyan kazettát adtak át, amelyen mindössze az nem volt hallható, hogy mit kérdez a rendőr a tanúktól, s ki mit válaszol a kérdésre. A videón csak az látható, hogy a felismerésre előállított Kaiser, Hajdú, valamint más, érintetlen, az eset szempontjából közömbös emberek álldogálnak egymás mellett, olykor valami halk instrukció hallatszik, hogy ki hova álljon, merre forduljon – ám a felismerő tanúkhöz intézett kérdések és az ő válaszaik nem. Egyik sem, ráadásul a képeken egyetlen tanú sem látható. Mivel a nyomozók maguk is érezték, hogy a felismertetések meglehetősen felemásra sikeredtek, másfél évvel később ismét kihallgatták a tanúkat és kiszedték belőlük az immár majdhogynem határozott vallomást, miszerint Kaisert és Hajdút látták. Ugyanakkor minden alapfokú kriminálpszichológiai tankönyv leírja, hogy ha a felismerő tanú időközben a sajtóból, különösen a tévéből bizonyítottnak látja az elkövető személyét, akkor ezután bizonyosságként adja elő korábbi bizonytalan álláspontját. E szemtanúk zöme először egészen más személyleírást adott, mint amilyen férfiban aztán később felismerni vélte azt, aki a bank bejáratánál eltanácsolta. Személyleírások között szerepeltek: barna bőrű, fehér bőrű, borostás arcú, simára borotvált, bajszos, egyben azonban valamennyi tanú egyetértett, és pontosan ugyanazt mondta: az ajtóban álló, őket elküldő ember feltűnően, kifejezetten magas volt, 185-190 centi körüli, Kaiser viszont mindössze 178 centire nőtt, ami cseppet sem feltűnő magasság. Olyan tanú egyetlen egy sem akadt, aki határozottan, egyértelműen és kategorikusan azt állította volna, hogy száz százalékgig biztos

⁷³ Kende Péter: Elorzott igazság. Hibiszkusz könyvkiadó Kft., 2008. 39-40.o.

abban, hogy Kaisert látta a bank ajtajában. Annak ellenére sem, hogy a rendőrök a tanúk többségének először fotóalbumot mutattak, amelyben ott volt Kaiser fényképe is, majd az „elő felismertetésen” az albumban szereplők közül egyedül Kaisert állították be a sorba, senki más azok közül, akiknek a fényképét már láthatta a tanú az albumban. Ezt nevezi a kriminalisztika irányított felismerésnek: olyan embert állítani a sorba, akinek a fényképét már látta a tanú. Hasonló ez a rendőrök gyakori másik trükkjéhez, amikor a felismerendő gyanúsított „véletlenül” ott álldogál a folyosón, amint a tanút a felismertetésre viszik. Aki a felismertetés előtt nem sokkal – ha nem is az életben, de legalább fotón – látta Kaisert, az könnyen esik abba az akaratlan hibába, hogy fölismerni véli őt, hiszen ismerősnek tűnik. Alapfokú kriminalisztikai tanfolyamon is oktatják, hogy a legnagyobb fenntartással kell kezelni azoknak a szemtanúknak a vallomását, akik semleges helyzetben találkoztak a gyanúsítottal, tehát semmi különösebb okuk nem volt alaposabb megfigyelésére, arra hogy emlékezetükbe vessék. Attól remélhető viszonylag pontos személyleírás és aztán talán megbízható felismerési eljárás, aki lát egy bűncselekményt, s azzal a szemmel, azzal a tudattal veszi szemügyre annak elkövetőjét, hogy ő most a bűnözőt, a rablót, a gyilkost látja.⁷⁴

Ezen sorozatos hibák ellenére a felismerésre bemutatást eredményesnek tekintették, bizonyítékként kezelték, és elítélték Kaiser Edét.

Összefoglalóan elmondhatom, hogy a móri ügyben több olyan alapvető problémát is vétett a nyomozóhatóság, melyek véleményem szerint könnyedén kiküszöbölhetők lettek volna. Az idő hiánya, a társadalmi - felettesi elvárás és nyomás nyilván nagy fokban befolyásolta őket munkájuk végzésében, hogy egyszerűbbnek látták az ellenmondások elsimítását, és a pontatlan, nem szabályszerű felismerésre bemutatás lefolytatását. Öt évre volt szükség, míg ezek a hiányosságok mindenki előtt egyértelművé váltak, és úgymond korrigálták a szerintem korrigálhatatlan cselekményeiket, döntéseiket.

Nem feltétlen értek egyet az irodalomban említett tétellel, mely szerint csak akkor várható precíz felismerésre bemutatás, ha valaki annak tudatában figyel meg egyes eseményeket, személyeket, hogy tisztában van azzal, hogy épp egy bűnelkövetőt, gyilkost néz. Szerintem ez emberfüggő tulajdonság, képesség, ki hogyan éli a mindennapjait, úgymond mennyire jár nyitott szemmel, és figyel a körülötte lévő személyekre, miközben mondjuk áll a sorban, vagy felszáll a buszra. Szerintem sok ember annak ellenére is figyelemmel kíséri, és az emlékezetébe vési embertársai jellegzetességeit, hogy éppen nincs rá semmi oka. Később még

⁷⁴ Kende Péter: Elorzott igazság. Hibiszkusz könyvkiadó Kft., 2008. 48. o.

adhat pontos leírást az elkövetőről, annak ellenére, hogy nem tudta egy gyilkost nézett 10 percig tanulmányozóan. A gyakorlati időm alatt részt vettem egy felismerésre bemutatáson, mi több, az eredményt rögzíthettem, a jegyzőkönyvet felvehettem. Bátran állíthatom, hogy az összes tartalmi és alaki feltételnek megfelelt az eljárás, az indifferens személyek semmiben sem tértek el a felismerendő személytől, a megvilágítás tökéletes volt, a tanú minden profilból láthatta a felismerésre bemutatott személyeket, kétszer vonultatták fel őket különböző sorrendben, előtte nem látott képet róla, nem találkozott vele a folyosón, és semmiféle befolyásolás nem érte. A bizonyítási eljárás eredményre vezetett, melynek minden egyes szakaszát rögzítettük, a tanú aláírásával megerősítette állításait, bizonyítékként lehetett felhasználni a további eljárásban.

4. Justizmord összefoglalóan

Az igazságszolgáltatás rendszere szükségszerűen magában hordozza a tévedés lehetőségét. Közelebbről megvizsgálva már a nyomozati szakban felmerülhetnek olyan tévedések, hibák, amelyek végül megakadályozhatják egy adekvát ítélet meghozatalát. E körülményből pedig adódik a kérdés, hogy egy justizmord csak bírói tévedés, vagy a büntetőeljárás más alanyainak hibái is hozzájárulnak. A justizmord tágabb értelemben az igazságnak meg nem felelő büntető ítélet hozatala, szűkebb értelemben pedig egy ártatlan egyénnek halálra ítéltése és kivégzése, lényegében tehát az „igazság megölése”. A sértett és a tanúk szerepe a bűncselekmény rekonstruálásánál, az elkövető azonosításánál fokozott jelentőséggel bír, így a rosszul megfigyelt események, a hibás emlékképek már a nyomozás kezdetétől gátjai lehetnek a valós történések feltárásának. A bíró, mint végső döntéshozó esetén a problémát az a sajátosság jelentheti, hogy az ő személyét éri a legnagyobb befolyás a nyomozóhatóságok és az ügyészség részéről, hiszen az e hatóságok által rendelkezésre bocsátott iratok alapján ismeri meg az adott ügyet. Ez a momentum pedig objektíve a vád oldalára állíthatja a bírót, mivel a védelem oldalán nincs ilyen súlyú információforrás. Hasonlóképpen a nyomozás közben elkövetett krimináltaktika hibák következményei is a bírósági szakban meghozott téves ítéletben csapódnak ki. Követelményként lehetne megfogalmazni a „helyesnek hitt” verzióhoz való ragaszkodás mellőzését a nyomozó hatóságok részéről. *„A tévedés lehetősége tehát Damoklesz kardjaként lebeg az egész büntetőeljárás felett, márpedig ez helyrehozhatatlanul megingathatja a társadalom igazságszolgáltatásba, sőt jogállamiságba vetett hitét, bizalmát.”*⁷⁵

⁷⁵ Handrik Adél: A justizmordok okai – tévedési források a büntetőeljárásban. Belügyi szemle 2011/ 59. évfolyam 9. szám 41-61. o.

III.Összegzés

A témát feldolgozva egyértelműen állíthatom, hogy a felismerésre bemutatás középpontjában a felismerő emléknymoi állnak. Amilyen aprólékosan és pontosan vagyunk képesek megjegyezni egy szép emléket, olyan torzítóan és elmét bénítóan hat ránk egy előttünk lezajló büncselekmény. Míg mindent hosszabb ideig és erőteljesebbnek érzünk, úgy mosódnak el az elkövető fontos, egyedi jellemvonásai, az elkövetés részletei. E kettős nehézséget kell leküzdenie a nyomozóhatóságnak, külön figyelmet szentelve a befolyástól mentes segítségnyújtásnak. Ezt támasztja alá az a nézet, miszerint az eljárási cselekmény lefolytatásához és értékeléséhez az eljárásjogi és kriminalisztikai ismeretek mellett a pszichológiai tudásra is nagymértékben szükség van. A szemtanú, illetve a sértett a benne kialakult verziót próbálja előadni a hatóságnak, akikre komoly feladat hárul, mivel ki kell szűrni a használható, valós, a torzulásoktól mentes segítő információkat, melyekkel bemérhetik az elkövetőt, felállíthatnak egy profilt. Így az is egyértelművé válik számomra e folyamat kapcsán, hogy a nyomozóban is kialakul egy verzió, ami nem minden esetben esik egybe a tanú által elmondottakkal vagy éppen a valósággal, és emberi tulajdonság, hogy meglévő hipotézisüket próbálják igazolni. Véleményem szerint ez az első mozzanat, ahol a felismerésre bemutatás tévútra térhet. Azonban, ha itt még nem is következik be eltérés, ellentmondás, a következő veszélyes szakaszt a felkészülésben és a lefolytatásban látom. Előfordul, hogy a tanú a felkészülés közben a folyósón, vagy régebbi fotók között meglátja azt a személyt, akit pár perccel később, az emléknymok befolyásoltsága miatt kiválaszt, holott e momentum nélkül lehet, másra esett volna a döntése. Lefolytatásnál hiba lehet a felismerendő személyhez képest eltérő ismertetőjegyekkel rendelkező indifferens személyek felhasználása, mely akaratlanul is a felismerendő személyre fogja irányítani a figyelmet, és befolyásolja a felismerőt. További gond lehet még a (jogesetem által is taglalt) fényképről történő felismerés, ahol nem ugyanolyan pózban, magasságban készítik el a fényképeket, ezzel is a felismerendő személyre terelve a sértett, illetve a tanú figyelmét. Álláspontom szerint a téves felismerés és a justizmord elkerülésére az lehet a megoldás, hogy a nyomozóhatóság a verzió felállítás mellett maradjon kissé laikus, járjon nyitott szemmel, és a gyors, a társadalom által elvárt eredmény leszolgáltatása helyett jobban törekedjen a több időt, munkát és türelmet igénylő precíz eljárás lefolytatására.

Irodalomjegyzék

- Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó Budapest, 2004.
- Anti – Barta – Bócz – Krispán – Lakatos – Romasz: Krimináltaktika II. Rejtjel Kiadó Budapest, 2005.
- Anti Csaba László: A felismerésre bemutatás főbb elméleti kérdései.
<https://www3.cepol.europa.eu/dspace/bitstream/123456789/4698/1/anti%20csaba%206906.pdf> (2012.04.14.)
- Bíró Gyula: Kriminalisztika. Kossuth Egyetemi Kiadó 2004.
- Boulder County Bar Association: Eyewitness identification procedures. Chapter 7.
http://www.boulder-bar.org/bar_media_manual/procedures/7.6.html (2012.04.25.)
- Fázsi László: A felismerésre bemutatás szabályainak jelentősége a nyomozás eredményének bírói értékelésekor. Belügyi szemle 1997 / 45. évfolyam 9. szám.
- Fenyvesi Csaba: a szembesítés büntető eljárásjogi aspektusai. Miskolci Jogi Szemle 3. évfolyam (2008) 1. szám.
- Handrik Adél: A justizmordok okai – tévedési források a büntetőeljárásban. In: Belügyi szemle 2011/ 59. évfolyam 9. szám. 41-61. o.
- James W. Osterburg – Richard H. Ward: Criminal investigation - A Method for Reconstructing the Past. LexisNexis, 2010.
- Kende Péter: Elorzott igazság. Hibiszkusz könyvkiadó Kft. 2008
- Kriminalisztikai jegyzetek és tanulmányok: Kriminalisztikai alapismeretek. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2005.
- Krimináltaktika I. – Jegyzet a Rendőrtiszti Főiskola hallgatói részére. Rendőrtiszti főiskola, 1993.
- Liziczay Sándor: A modern kriminalisztikai eszközök bizonyítékként történő értékelése a büntetőeljárásban.
http://www.fovarositorvenyszek.hu/sites/default/files/allomanyok/szellemimuhely/dr_liziczay_sandor.pdf (2012.04.26)
- Patrick R. Anderson –Donald J. Newman: Introduction to Criminal Justice. McGraw-Hill Inc.

- Pretrial Identification Confrontations; Trapp, Wendell H. Jr. 45 Miss. L.J. 489 (1974).
<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/mislj45&div=33&id=&page=> (2012.04.24.)
- Pusztai László: Szemle a büntetőeljárásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest 1977.
- Tatár László: Bizonyítékértékelési tilalmak a német bíróságok gyakorlatában.
http://drtatar.hu/beweisverwertungsverbote_hu.htm (2012.04.24.)
- Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika. Dialóg Campus, 2009.

Internetforrások

- <http://nol.hu/archivum/archiv-497611> (2012. 04.21.)
- http://www.neki.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=263:v-attila-v-oszk&catid=22:hivatali-bncselekmények&Itemid=84 (2012.04.24.)
- <http://www.zsaru.hu/modules.php?name=News&file=article&sid=1203> (2012.04.24.)
- Watkins v. Souders, 449 U.S. 341, 352 (1982) (Brennan, J. dissenting)
http://en.wikipedia.org/wiki/Eyewitness_identification (2012.04.25.)